

Resocializace odsouzených

Bc. Milan Klíčník

Diplomová práce
2009

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Milan KLÍČNÍK**
Studijní program: **N 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Resocializace odsouzených**

Zásady pro vypracování:

Zpracování teoretické části – základní pojmy a jejich charakteristika
Výchovní pracovníci – klíčové kompetence
Zpracování praktické části – metodologie výzkumu
Zpracování praktické části – volba výzkumné metody
Zpracování výsledků výzkumu
Doporučení pro praxi

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BAKOŠOVÁ, Z. Sociální pedagogika. Vybrané kapitoly. Bratislava : FF UK, 1994.

HÁLA, J. Teorie a praxe vězeňství II. České Budějovice : Jihočeská univerzita, 1999.

HRADEČNÁ, M. a kol. Vybrané problémy sociální pedagogiky. Praha : Karolinum, 1998.

KRAUS, B. Sociální aspekty výchovy. Hradec Králové : Gaudeamus, 2. vyd., 1999.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. Člověk, prostředí, výchova : K otázkám sociální pedagogiky. Brno : Paido, 2001.

ŘEZNÍČEK, I. Metody sociální práce. Praha : Sociologické nakladatelství, 2000.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Štefan Chudý, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

17. února 2009

Termín odevzdání diplomové práce:

15. května 2009

Ve Zlíně dne 17. února 2009

L.S.

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.

děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.

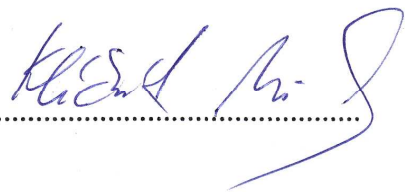
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová/bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně 6.3.2009

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Obsahem diplomové práce je problematika resocializace odsouzených, kteří ve věznici vykonávají svůj trest odnětí svobody. Je zde popsán proces socializace, normy a hodnoty společnosti a proces následné resocializace odsouzených ve věznici. Jako důležitou součást resocializačního procesu přibližuje programy zacházení s odsouzenými. Dále jsou zde popsány klíčové kompetence pracovníků věznice důležité při práci s odsouzenými. Další část diplomové práce poukazuje na překážky, které ztěžují zdárný a efektivní resocializační proces odsouzených. V praktické části jsem se zabýval studiem tří případů odsouzených se zaměřením na prognózu jejich resocializace. Dále pak individuálním přístupem k jednotlivým odsouzeným vzhledem k jejich povahovým a osobnostním dispozicím.

Klíčová slova:

Věznice, odsouzený, socializace, resocializace, programy zacházení, klíčové kompetence, výkon trestu odnětí svobody.

ABSTRACT

The content of my diploma work is a problem of resocialization of condemned who execute their punishment in the prison. Here is described the process of socialization, norms, value in society and a process of following resocialization of condemned in the prison. As an important part of resocialization process it approaches to the programs of treating with condemned. Further, there are described key powers of the prison staff, which are important during the work with condemned. The next part of my diploma work shows the obstructions, which make the successful and efficient resocialization process with condemned more complicated. In the practical part I deal with the study of three cases of condemned with a focus on prognosis of their resocialization. Next by individual attitude to each condemned regarding their character and personal disposal.

Keywords:

Prison, condemned, socialization, resocialization, programs of treating, key powers, execution of punishment.

Motto:

„Žádný trest a žádné pokárání nemají být spojeny s ponížením a nemají mířit k užitku toho, kdo trestá nebo kárá, ale k prospěchu republiky.“

Marcus Tullius Cicero

Děkuji touto cestou Mgr. Štefanu Chudému, Ph.D. za odborné vedení při zpracování diplomové práce.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 POJEM SOCIALIZACE	12
1.1 SOCIALIZAČNÍ PROCES.....	12
1.2 NORMY A HODNOTY	13
1.3 RESOCIALIZACE.....	14
2 TREST, JEHO ÚČEL A DRUHY	16
2.1 TRESTY BEZ ODNĚTÍ SVOBODY	16
2.2 TRESTY SPOJENÉ S ODNĚTÍM SVOBODY	17
3 KLÍČOVÉ KOMPETENCE PRACOVNÍKŮ VĚZNICE	19
3.1 STRUKTURA KLÍČOVÝCH KOMPETENCÍ	20
3.1.1 Kompetence sociální	21
3.1.2 Kompetence osobnostní	21
3.1.3 Kompetence k řešení problémů a kreativita	22
3.1.4 Kompetence komunikativní a kooperativní	23
3.1.5 Kompetence pracovní.....	24
3.1.6 Kompetence občanské.....	25
4 PROGRAMY ZACHÁZENÍ	27
4.1 PRACOVNÍ AKTIVITY.....	28
4.2 VZDĚLÁVACÍ AKTIVITY	29
4.3 ZÁJMOVÉ AKTIVITY	30
4.4 SPECIÁLNĚ VÝCHOVNÉ AKTIVITY	32
4.5 OBLAST UTVÁŘENÍ VNĚJŠÍCH VZTAHŮ.....	33
5 PŘEKÁŽKY PŘI RESOCIALIZACI ODSOUZENÝCH	35
5.1 VĚZEŇSKÉ PROSTŘEDÍ.....	36
5.2 STAVEBNÍ ARCHITEKTURA VĚZNIC	37
5.3 VĚZEŇSKÝ PERSONÁL.....	39
5.4 ODSOUZENÍ	41
5.5 MATERIÁLNÍ PODMÍNKY VE VĚZNICÍCH	44
II PRAKTICKÁ ČÁST	48
6 METODOLOGIE VÝZKUMU	49

6.1	VÝZKUMNÝ PROBLÉM A CÍLE VÝZKUMU.....	49
6.2	OBJEKT VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	49
6.3	VOLBA VÝZKUMNÉ STRATEGIE.....	50
6.4	VOLBA METOD VÝZKUMU.....	50
7	VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	51
7.1	PŘÍPAD ODSOUZENÉHO Č.1 – KASUISTIKA 1.....	51
7.2	PŘÍPAD ODSOUZENÉHO Č. 2 - KASUISTIKA 2.....	56
7.3	PŘÍPAD ODSOUZENÉHO Č. 3 - KASUISTIKA 3.....	61
7.4	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ.....	69
7.5	MOŽNOSTI VYUŽITÍ VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ.....	69
	ZÁVĚR.....	71
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	73
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	75
	SEZNAM PŘÍLOH.....	76

ÚVOD

Tématem mojí diplomové práce, jejíž vytvoření je určitým vrcholem mého studia sociální pedagogiky, je resocializace odsouzených a to zejména osob ve výkonu trestu odnětí svobody (dále jen VTOS). Tímto tématem jsem se zabýval již ve své bakalářské práci a nyní se budu snažit na svoji bakalářskou práci navázat. Motivací ke zvolení tohoto tématu, jakož i ke studiu sociální pedagogiky, je pro mne zejména moje zaměstnání. Již patnáct let jsem příslušníkem Vězeňské služby České republiky (dále jen VS ČR) a pracuji ve věznici v Břeclavi na funkci vrchní inspektor strážní služby. Při svém výkonu služby se každodenně setkávám s osobami odsouzenými za různé trestné činy k trestu odnětí svobody. Všichni odsouzení se však po vykonání trestu vrátí k životu na svobodě a jedním z hlavních úkolů VSČR je jejich resocializace a převýchova, aby se po odpykání svého trestu zapojili plnohodnotně do života naší společnosti a nepokračovali v páchání trestné činnosti. Při samotném VTOS odsouzených, při styku a jednání s nimi lze využívat poznatků získaných studiem.

Moje diplomová práce je složena ze dvou částí, a to z teoretické a praktické. V části teoretické se zabývám socializací člověka, normami a hodnotami uznávanými společností a pojmem resocializace. Dalším tématem v mojí práci je trest, jeho účel a druhy, přičemž se zaměřuji zejména na tresty spojené s odnětím svobody. Dále se zabývám klíčovými kompetencemi pracovníků věznic v procesu resocializace odsouzených, programy zacházení (dále jen PZ) s odsouzenými a poslední části překážkami, které ovlivňují proces resocializace odsouzených.

V praktické části se zabývám samotným průběhem výkonu trestu odsouzených zařazených do výkonu trestu s ostrahou pracovně trvale nezařaditelných vykonávajících trest odnětí svobody ve věznici v Břeclavi. Jak prožívají pobyt ve věznici, co je ovlivňuje a jaké jsou předpoklady jejich resocializace a následného začlenění do společnosti po propuštění na svobodu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 POJEM SOCIALIZACE

Socializace je utváření a formování člověka po celý jeho život. Když se narodí lidské dítě, není zdaleka socializovaným jedincem, nýbrž se jím teprve v průběhu života stává. Znamená to, že samo o sobě se z dítěte nemůže stát osobnost, která patří do společnosti, ale společnost ho musí vychovat tak, aby se z něj stala osobnost patřící do společnosti. Dítě je po narození obdařeno pouze pudy, má určité genetické dispozice, ale aby se z něj stal doopravdy člověk, musí se vše teprve naučit a základem pro výchovu je jeho rodina.

Socializace je procesem celoživotním, jedinec si v jeho průběhu osvojuje formy chování a jednání, hodnoty, normy, názorovou orientaci, jazyk, kulturu, čímž se začleňuje do společnosti. Realizuje se jednak sociálním učením a sociální komunikací, rovněž však i nátlakem. Procesem socializace prochází jedinec především ve své rodině, mezi vrstevníky a přáteli, ve škole, prostřednictvím médií a v zaměstnání. Deviantním chováním jedince se projevují nedostatky v procesu socializace. Tyto nedostatky mohou být způsobeny vrozenými dispozicemi jedince nebo vlivem prostředí, ve kterém se jedinec nachází. Takového jedince je třeba včlenit zpět do společnosti, a to pomocí resocializace. K tomu mohou pomoci například vzdělávací a výchovné programy, individuální péče, ale i trest odnětí svobody a pobyt daného jedince za zdmi věznice (Průcha, Walterová, Mareš, 2001).

Socializace je souhrnem procesů vzájemné interakce mezi jedincem a společností ve které žije, přičemž tato společnost působí na jedince tak, aby si sám v sobě učením vytvořil vnitřní psychologické předpoklady k tomu, aby se stal členem společnosti, ale zároveň se stal i relativně samostatnou osobností schopnou řídit svůj život a odpovídat za něj (Janoušek, 1988).

1.1 Socializační proces

Samotný proces socializace je procesem, který nikdy nekončí, tedy procesem celoživotním. V průběhu života prochází jedinec jednotlivými etapami tohoto procesu. Výsledkem by tedy měl být socializovaný jedinec, který se však stále učí a rozvíjí své socializační schopnosti. Neustále během svého života ve společnosti poznává nové tváře, získává nové poznatky, neustále se vyvíjí nejen on, ale i celá společnost a musí se umět tomuto vývoji přizpůsobit. Jinak se ve společnosti nemůže uplatnit a společnost by ho mezi sebe nepřijala

jako sobě rovného. Jak společnost ovlivňuje při vývoji jedince, tak i tento jedinec částečně ovlivňuje i společnost a touto vzájemnou interakcí se vyvíjejí jednak jedinec, jednak i samotná společnost ve které žije.

Socializace je procesem, v jehož průběhu si člověk osvojuje způsoby chování a jednání, hodnoty a normy společnosti, vytváří si vlastní názor na svět a schopnost orientovat se v něm, jazyk a kulturu dané společnosti, čímž se začleňuje do společnosti. Jedinec se socializuje zejména sociálním učením, sociální komunikací, ale i příkazy a sankcemi. Socializační proces jedince probíhá zejména v rodině, mezi vrstevníky a kamarády, ve školních i mimoškolních zařízeních, prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků a práce (Průcha, Walterová, Mareš, 2001).

První etapa socializace jedince začíná v ranném dětství bezprostředním kontaktem s matkou, manipulací s předměty až k postupnému objevení „JÁ“. Ve druhé etapě socializačního procesu je dominantní činností dítěte hra. Dítě začíná objevovat obecnost různých sociálních rolí, rozděluje svět na děti a dospělé. Ve třetí etapě socializace se stává hlavní činností učení. Dítě je především v roli žáka, který se chystá a připravuje na společenský, ekonomicky produktivní život. Učí se poznávat svět i z jiných pohledů, umění, vědy, politiky, náboženství apod. Dítě získává vlastní osobitý názor na svět kolem nás. Ve čtvrté etapě socializačního procesu se stává z dítěte dospělý člověk. Objevuje v sobě dospělost a odpovědnost za svůj život. Hlavní činností v této etapě je produktivní práce a vlastní zabezpečení. Jedinec se stává rodičem a v této roli vychovává své potomky. Jedinec nalézá své pevné místo ve společnosti (Řezáč, 1998).

1.2 Normy a hodnoty

Z pohledu resocializace odsouzených jsou důležitým kritériem socializačního procesu normy a hodnoty. Každý člověk se ve společnosti, ve které chce žít, musí řídit určitými pravidly a normami, které jsou společností vyžadovány a to i za cenu nátlaku, popřípadě i sankcí. Správně socializovaný jedinec tato pravidla a normy uznává a především dodržuje.

Normy jsou tedy pravidla, kterými se řídí jednání jedinců ve společnosti. Jednak jsou tyto normy oficiálními ustanoveními, které regulují chování občanů a to především ve formě právních zákonů. Tato pravidla jsou psaná a rovněž postihy, které hrozí za jejich nedodr-

žování, jsou jasně stanoveny. Na druhé straně existují i nepsaná pravidla a normy, jejichž dodržování není upraveno právně, ale při jejich nedodržování hrozí postihy méně závažné jako například vyřazení z kolektivu, opovržení, mlčení apod. Normy jsou tedy konkrétní, kdežto hodnoty jsou pojmem abstraktním. Jedná se o kolektivní ideály, jež mohou ovlivňovat jednání jednotlivců. Mezi nejdůležitější hodnoty patří svoboda, láska ke spoluobčanům, rovnost, pravdomluvnost, úcta, věrnost, solidarita. Normy a hodnoty řídí sociální jednání, ale nikdy je neřídí úplně. Ve společnosti koexistuje více hodnotových systémů, normy jsou částečně tvárné, proto lze i odlišné chování tolerovat. (Montoussé, Renouard, 2005).

Každý člověk považuje za nejdůležitější různé hodnoty, tak jako každá společnost dává přednost jiným hodnotám. V každém případě by hodnoty všech lidí na celém světě měli být v souladu s lidskostí a nepotlačovat práva a svobodu jiných.

1.3 Resocializace

Pokud dojde v socializačním procesu k poruchám, případně proběhne nedostatečně a jedinec se nedokáže začlenit do společnosti, přichází na řadu resocializace. Jedná se o snahu jedince naučit novým vzorcům chování a jednání, vytvoření hodnot v jeho životě tak, aby byl schopen dodržovat normy a pravidla společnosti, ve které žije a tak v ní mohl plnohodnotně žít. Když budeme hovořit o resocializaci odsouzených, jedná se převážně o osoby, u kterých právě hodnoty a dodržování norem jsou pojmem neznámým a cizím. Je tedy důležité, aby v průběhu výkonu trestu právě hodnotám a normám byla věnována maximální pozornost, čímž se snažit u klientů zvýšit právní vědomí a tím zabránit možné recidivě.

Nedostatky, které se vyskytnou v procesu socializace, mohou být způsobeny vrozenými dispozicemi, nebo špatným vlivem prostředí. Toto se posléze projeví deviantním chováním jedince, kterého je nutné resocializovat a tak ho začlenit zpět do společnosti. K tomu mohou napomoci třeba vzdělávací a výchovné programy, individuální péče, rovněž však i trest odnětí svobody (Průcha, Walterová, Mareš, 2001).

Resocializace je procesem znovuzачlenění jedince do společnosti. Resocializace jedince může probíhat v různých podobách jako pracovní terapie, sociální poradenství, v socioterapeutických skupinách, individuální i skupinové psychoterapie, učení se sociálním dovednostem, programy rekvalifikace apod. Důležitým aspektem je adekvátnost typu služby

vzhledem k potřebám, resp. možnostem daného člověka. Při resocializaci je třeba, aby jedinec získal k životu ve společnosti potřebné sociální znalosti a dovednosti (Glosář pojmů, 2009).

2 TREST, JEHO ÚČEL A DRUHY

Trestem se rozumí zákonný nátlakový prostředek sloužící k dodržování norem a pravidel platících v dané společnosti. Pokud člen společnosti nebude dodržovat stanovené normy, stihne ho spravedlivý trest. Uložením trestu se snažíme docílit pozitivních změn v chování a jednání pachatelů trestných činů, tedy vychovávat je. Pokud se jedná o trest spojený s odnětím svobody, zároveň uvězněním pachatele zabráňujeme dalšímu možnému páčání trestné činnosti, čímž chráníme řádné občany společnosti. Uložený trest se zároveň stává varováním pro ostatní členy společnosti, že pokud budou páchat trestné činy, spravedlnost je dostihne a budou potrestáni. Jedná se tedy o primární prevenci celé společnosti.

Účelem trestu je ochraňovat společnost a její členy před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a vychovat odsouzené k tomu, aby vedli řádný život ve společnosti, a zároveň tímto působili výchovně i na další členy společnosti (Zákon č. 140/1961 Sb. trestní zákon § 27).

V České republice mohou soudy ukládat různé tresty. Základní rozdělení lze charakterizovat na tresty odnětí svobody a alternativní tresty, kterými jsou všechny ostatní tresty bez odnětí svobody. Z hlediska resocializace jsou pro méně závažné trestné činy, trestné činy z nedbalosti a neúmyslné trestné činy, přijatelnější alternativní tresty, neboť odsouzený při nich zůstává v kontaktu s rodinou, neztrácí zaměstnání, bydlení a ostatní vazby na přátele, známé a společnost. Při trestu odnětí svobody častokrát ztrácí sociální vazby a může to mít za následek vyčlenění ze společnosti a z toho plynoucí následnou recidivu.

2.1 Tresty bez odnětí svobody

Při ukládání trestů musí soud přihlížet k mnoha okolnostem. Ukládání alternativních trestů je vhodné pro osoby mladistvé a osoby ve věku jim blízkém, a také pro osoby, které sklouzly na šikmou plochu poprvé. Člověk není naprogramovaný stroj a každý z nás může udělat chybu, ocitneme se v těžké životní situaci, nevíme jak dál, vliv prostředí, parta okolo nás, to vše jsou faktory, které nás mohou dostat do situace, která může změnit celý náš další život. Pokud se nejedná o závažný trestný čin, měl by každý dostat šanci za svoji chybu pykat přiměřeně, bez dalších následků vznikajících odnětím svobody. Pokud je tedy alternativní trest dostačující a vede k nápravě pachatele, je nejlepším možným řešením. Bohu-

žel musím konstatovat, že značné procento odsouzených si neváží šance, kterou dostali ve formě alternativního trestu a páchají dále trestné činy, nebo nesplňují podmínky uložené soudem, takže výsledkem je přeměna alternativního trestu na trest odnětí svobody.

Za spáchané trestné činy může soud uložit pouze tyto tresty bez odnětí svobody:

- obecně prospěšné práce
- ztráta čestných titulů a vyznamenání
- ztráta vojenské hodnosti
- zákaz činnosti
- propadnutí majetku,
- peněžitý trest,
- propadnutí věci,
- vyhoštění,
- zákaz pobytu (Zákon č. 140/1961 Sb. trestní zákon § 27).

2.2 Tresty spojené s odnětím svobody

Pro pachatele závažných trestných činů a recidivisty existuje jediná možnost potrestání a tím je trest odnětí svobody. Jedná se o osoby nepřizpůsobivé a těžce napravitelné. Většina z nich svůj trest vykoná, ale po jeho skončení páchá opět trestnou činností, takže s většími, či menšími přestávkami tráví většinu svého života za zdmi věznic. Z pozice mé funkce ve věznici zajišťuji propouštění odsouzených na svobodu a z vlastních zkušeností mohu uvést, že když propouštím po vykonání trestu odsouzené na svobodu a řeknu jim sbohem, devět z deseti mi odpoví: „Ne veliteli, nashledanou“. Už při samotném propouštění na svobodu počítají s tím, že je to svoboda jen dočasná, a že se v budoucnu do věznice vrátí.

Trest odnětí svobody vykonávají odsouzení diferencovaně a to ve čtyřech různých typech věznic:

- a) věznice s dohledem
- b) věznice s dozorem

- c) věznice s ostrahou
- d) věznice se zvýšenou ostrahou

Způsob výkonu trestu v jednotlivých typech věznic upravuje zvláštní zákon, podle kterého soud zařadí odsouzeného do věznice:

- a) s dohledem pachatele, kterému byl uložen trest za trestný čin, který pachatel spáchal z nedbalosti a který dosud nebyl ve výkonu trestu odnětí svobody pro úmyslný trestný čin,
- b) s dozorem pachatele, kterému byl uložen trest za trestný čin spáchaný z nedbalosti a který již byl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin, nebo pachatele, kterému byl uložen trest za úmyslný trestný čin ve výměře nepřevyšující dva roky a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin,
- c) s ostrahou pachatele, kterému byl uložen trest za úmyslný trestný čin a zároveň nesplňuje podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo do věznice se zvýšenou ostrahou, dále pak pachatele, který byl odsouzen pro trestný čin spáchaný z nedbalosti a nebyl zařazen do výkonu trestu odnětí svobody do věznice s dohledem nebo do věznice s dozorem,
- d) se zvýšenou ostrahou pachatele, kterému byl uložen trest odnětí svobody na doživotí, kterému byl uložen trest odnětí svobody jako zvlášť nebezpečnému recidivistovi, kterému byl za zvlášť závažný trestný čin uložen trest odnětí svobody ve výměře minimálně osmi let a pachateli který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v uplynulých pěti letech uprchl z vazby nebo z výkonu trestu.

Soud může zařadit pachatele i do jiného typu věznice, než do které má být podle výše uvedeného klíče zařazen, má-li se zřetelem na závažnost trestného činu a na stupeň a povahu narušení pachatele za to, že bude jeho náprava v jiném typu věznice lépe zaručena. Pachatele, jemuž byl uložen výjimečný trest, zařadí však vždy do věznice se zvýšenou ostrahou (Zákon č. 140/1961 Sb. trestní zákon, § 39a).

3 KLÍČOVÉ KOMPETENCE PRACOVNÍKŮ VĚZNICE

Práce vězeňského personálu při snaze o resocializaci a převýchovu osob ve VTOS je velmi náročná a to jak po stránce psychické, tak i po stránce fyzických dispozic. Nároky na zaměstnance oddělení výkonu trestu jsou značné, a proto musí disponovat takzvanými klíčovými kompetencemi. Aby pracovníci věznice, které lze všechny alespoň částečně považovat za sociální pedagogy, mohli úspěšně resocializovat odsouzené, musí pro tuto činnost mít a neustále rozvíjet určité předpoklady. Pro vychovatele a specialisty oddělení výkonu trestu je předepsáno vysokoškolské vzdělání pedagogického zaměření, pro příslušníky Vězeňské služby středoškolské vzdělání s maturitou, přičemž nezáleží na zaměření školy. V praxi to znamená, že příslušníci jsou elektrikáři, vinaři, zahradníci, strojaři apod. V počátcích tedy nejsou vybaveni potřebnými znalostmi pro práci s vězňenými osobami a vše se musí nejdříve naučit. Mimo těchto potřebných znalostí jdou pokrok a rozvoj neustále vpřed, a proto v dnešní době nestačí se něco naučit a vydržet s tím až do konce života. Trendem současnosti je celoživotní vzdělávání a rozvíjení schopností a dovedností. Toto platí i pro pracovníky ve věznicích při zajišťování VTOS. I z tohoto důvodu studuji sociální pedagogiku, abych mohl lépe vykonávat svoji práci. Na rozvoji pracovních kompetencí se podílí i samotná VS ČR tím, že podporuje studium svých zaměstnanců a znalosti a dovednosti důležité pro výkon povolání zařazuje do pravidelných zaměstnání ze služební a profesní přípravy.

Profil a osobnost pedagogů a vychovatelů oddělení VT jsou jedním ze základních pilířů pedagogické teorie ve vězeňství. Jsou iniciátory a organizátory resocializačního procesu odsouzených a na jejich odborné i pedagogické způsobilosti, ale i na jejich osobnostním profilu závisí efektivnost a kvalita resocializačního procesu. Předpokladem pro dobrý výkon těchto funkcí je mimo osobnostních kvalit vysokoškolské vzdělání se zaměřením na speciální pedagogiku nebo sociální pedagogiku. Ke klíčovým kompetencím vychovatelů a pedagogů patří dovednosti empatické (vcítění se), dovednosti konstruktivní (plánovací charakter), dovednosti komunikační (srozumitelnost), organizační (Jůzl, Olejníček, 2004).

3.1 Struktura klíčových kompetencí

Pod pojmem klíčové kompetence si musíme představit soubor různých znalostí, dovedností, zkušeností, návyků a postojů, a to z různých oborů lidské činnosti, které jsou důležité jednak pro výkon profese, ale i pro osobní život jedince. Každý člověk je vybaven různými kompetencemi. Klíčové kompetence jsou takové znalosti, dovednosti, vlastnosti a schopnosti, jenž ústí v kompetence, s jejichž pomocí lze v určitém okamžiku zvládat celou řadu problémů a požadavků nepředvídatelně se měnících v průběhu života, přičemž klíčové kompetence mají životnost delší než odborná kvalifikace. Tyto kompetence jsou znakem schopnosti jednat přiměřeně vzhledem k situaci, jedinec je schopen přizpůsobivě uplatňovat vše co se naučil, učit se novým věcem, měnit se podle potřeb, vybírat z většího počtu možností a rozšiřovat dále své kompetence. Získávat klíčové kompetence je jedním z rozhodujících faktorů při rozvíjení osobnosti. Klíčové kompetence lze získávat tak, že jedinec je schopen a připraven se po celý život učit novým věcem, přičemž pro jejich nabytí jsou důležité zkušenosti, hodnoty, normy a reflexe (Belz, Siegrist, 2001).

Klíčové kompetence můžeme rozdělit na:

- sociální kompetence – v současném světě velmi důležité kompetence z hlediska výměny poznatků a spolupráce, podílení se na projektech. Patří sem kooperativnost, schopnost týmové spolupráce, schopnost čelit konfliktům, komunikativnost a další schopnosti vedoucí k pozitivnímu kontaktu s partnery, spolupracovníky, klienty,
- kompetence ve vztahu k vlastní osobě – zde se rozumí schopnost zacházet sám se sebou, se svými vlastními hodnotami, být sám sobě manažerem, schopnost sebereflexe, rozvíjení vlastních hodnot, schopnost posuzovat sebe samého a dále rozvíjet svoje znalosti, schopnosti a dovednosti,
- kompetence v oblasti metod – při plánování uplatňovat svoji odbornost, zaměřit se na stanovené cíle, řešit situace a úkoly tvořivě, získávat nové informace a tyto využívat, rozpoznat souvislosti a věci dávat do kontextu, přezkoumávat a inovovat úkoly, zvažovat možné šance, překážky a rizika (Belz, Siegrist, 2001).

3.1.1 Kompetence sociální

Pro všechny zaměstnance věznic jsou při resocializaci velmi důležité kompetence sociální. Kdo potřebnými schopnostmi nedisponuje, nemůže se ve věznici uplatnit. Člověk bez sociálních kompetencí nalezne uplatnění jen na nějakém odlehlém místě. Jedná se o práci kolektivní, s lidmi a ve skupinách. Žádný pracovník nemá na starosti sám jednoho odsouzeného, ale na jeho převýchově v průběhu věznění se podílí všichni pracovníci. Takže je nutná účinná spolupráce mezi jednotlivými pracovníky i odděleními. Při této spolupráci se pracovníci navzájem musí doplňovat a podporovat, nelze si hrát na vlastním písečku. Svým jednáním se musí podílet na vytváření příjemného klimatu v kolektivu spolupracovníků, a zároveň tím přispívat k pohodě mezi vězni. Vztahy mezi spolupracovníky musí být pozitivní, dobré mezilidské vztahy na pracovišti mají pozitivní dopad i na chování odsouzených. Mezi spolupracovníky je důležitá vzájemná podpora a pomoc, kterou musí dobrý spolupracovník ochoten poskytnout, ale zároveň se nebát o pomoc kolegu požádat. Svým chováním a jednáním musí pracovník věznice přispívat k bezproblémovému chodu věznice, čímž vytváří předpoklady pro zdárný průběh resocializace odsouzených, čímž si zároveň vytváří v sobě samém pocit prospěšnosti a sebeúcty, rozvíjí svoji osobnost.

3.1.2 Kompetence osobnostní

Z důvodu náročnosti práce ve vězeňství musí být její zaměstnanci psychicky vyzrálými socializovanými osobnostmi, tedy pravým opakem vězněných osob, které nejsou ve většině případů ani socializované ani vyzrálé. Z tohoto důvodu procházejí uchazeči o zaměstnání ve VS ČR náročnými a přísnými psychologickými přijímacími testy. Pokud u těchto testů neprokáže požadované osobnostní vlastnosti, nemůže se stát zaměstnancem VS ČR. Na příslušníky a civilní zaměstnance jsou v tomto směru kladeny opravdu vysoké nároky. Pro práci ve věznici jsou důležité charakterové vlastnosti zaměstnance, které se utvářejí od útlého dětství a formují se po celý život. Je to soubor psychických vlastností jedince, jenž je založen na jeho morálním přesvědčení, a odráží se v jeho postojích a chování. Za důležité charakterové vlastnosti považují spolehlivost, zásadovost, pevnost, charakternost, vyrovnanost, pravdomluvnost, důkladnost, emoční inteligenci, poctivost a svědomitost, odpovědnost za své jednání, přesnost, odolnost vůči negativním vlivům prostředí, pořádkumilovnost, ale i sebeúctu, sebekritičnost a sebekontrolu. Vzhledem k tomu, že někteří

z odsouzených disponují nemalými finančními prostředky, považují za stěžejní vlastnost pracovníka věznice odolnost vůči korupčnímu jednání.

3.1.3 Kompetence k řešení problémů a kreativita

Schopností řešit problémy a kreativitou se rozumí schopnost a připravenost jedince přijmout odpovědnost, samostatně vyhledávat, analyzovat a zpracovávat dostupné informace, podílet se na plánování, zaznamenávat, shrnovat a optimalizovat plnění úkolů. To značí nebránit se novým a neobvyklým řešením a postupům, umět zjistit problémy, umět je analyzovat a nalézt možnosti jejich optimálního řešení a tím dospět nejvhodnější cestou k určitému danému cíli. Zásady kreativity a schopnost řešit problémy:

- nic není nemožné,
- pokud nejsou otázky, nejsou ani odpovědi,
- pokud máme před očima cíl, můžeme zvládnout i tu nejsložitější cestu,
- řešení problémů a kreativita se nedá vynutit,
- do Říma vždy vede několik cest,
- nemáme k něčemu odvalu ne proto, že je to obtížné, ale protože k tomu nemáme odvalu, protože je to obtížné,
- kam bychom došli, kdyby všichni říkali „kam bychom došli?“ a nikdo by se nešel podívat, kam bychom došli, kdybychom šli (Belz, Siegrist, 2001).

Ve věznicích musí zaměstnanci řešit častokrát specifické problémy, jež vyžadují zejména rychlost, neboť jsou neodkladné. Přitom je třeba mít schopnosti tyto situace kreativně a rychle řešit. Častými situacemi vyžadujícími neodkladné řešení jsou zejména sebepoškozování vězňů, pokusy o sebevraždy, přípravy a pokusy o útoky, napadení odsouzených mezi sebou, šikana mezi odsouzenými, napadení pracovníků věznice apod. Přestože jsou zaměstnanci věznic na podobné situace připravováni, musí být vybaveni určitými schopnostmi a kreativitou pro řešení takových případů, neboť pokaždé jsou u takových situací jiné podmínky a zejména účastníci těchto mimořádných situací jsou odsouzení, kteří jsou značně nebezpeční.

3.1.4 Kompetence komunikativní a kooperativní

Schopnost dobré komunikativnosti a kooperativnosti patří mezi nejžádanější vlastnosti potencionálních uchazečů o zaměstnání na pracovním trhu. V nabídkách pracovních příležitostí jsou vyžadovány zhruba u 40 % z těchto nabídek. Komunikativnost svědčí o připravenosti a schopnosti člověka srozumitelně a vědomě komunikovat, což značí vypovídat o sobě ostatním, naslouchat ostatním, umět rozlišit podstatné, méně podstatné a nepodstatné, být otevřený potřebám ostatních a všimnout si neverbální komunikace. Kooperativnost svědčí o připravenosti a schopnosti člověka spolupodílet se účastně na skupinových pracovních problémech, což značí aktivně přispívat svými znalostmi a zkušenostmi, respektovat názory a představy ostatních, dodržovat stanovené normy a hodnoty, snažit se dosáhnout společného cíle (Belz, Siegrist, 2001).

Komunikace je důležitou součástí socializačního procesu, z dítěte se jejím prostřednictvím stává osobnost začleněná do společnosti. Komunikace je proces, při kterém si lidé v přímém i nepřímém sociálním kontaktu sdělují informace. Komunikace umožňuje spojení člověka se světem, umožňuje získávání informací o dějích a vzájemné dorozumívání lidí mezi sebou i výměnu emocionálního obsahu (Kraus, 2008).

Komunikace je při práci ve věznicích velmi důležitá a to jak mezi samotnými pracovníky, tak zejména při zacházení s vězňenými osobami. Mezi pracovníky je důležité předávání informací z průběhu služby nebo práce a to zejména informace bezpečnostního charakteru, neboť věznice je specifické místo s nebezpečnými osobami. Správným předáváním informací lze předejít vzniku mimořádných událostí a zvýšit bezpečnost ve věznicích. Je důležité pro pracovníky vědět co nejvíce informací o vězňených osobách jednak z důvodu bezpečnosti, ale i z důvodu efektivní resocializace těchto osob. Při komunikaci se spolupracovníky je hlavním zdrojem informací verbální komunikace, kdežto při zacházení s odsouzenými je důležitější neverbální komunikace. Z postojů, z držení těla, z výrazu ve tváři, z gest a z celkového chování odsouzeného mohou ti, kteří neverbální komunikaci rozumí, vyčíst v jakém rozpoložení se odsouzený momentálně nachází a toho využít při jednání s ním, vědět čeho se vyvarovat a na co si dát pozor. I proto je komunikaci věnován značný prostor při zaměstnání z profesní a služební přípravy, kde se zaměstnanci věznic komunikaci učí.

Verbální komunikace je vlastně řeč a to jak mluvená, tak i psaná. Je závislá na kultuře a je naučená. Při mluvené řeči je důležitá hlasitost projevu, srozumitelnost projevu, rychlost a

rytmus řeči, kadence, melodie i pauzy. Při mluvené i psané řeči záleží na slovní zásobě, na struktuře vět, na správné gramatice, na správném a vhodném používání cizích výrazů apod. Naopak neverbální komunikace probíhá pod prahem vědomí. U neverbální komunikace rozlišujeme naučené vzorce chování a nenaučené dědičné vzorce chování. Všechny vnitřní pocity dáváme nevědomky navenek prostřednictvím svého těla, tedy neverbální komunikací. Svoje vnitřní pocity vyjadřujeme řečí těla, tedy držením těla, způsobem pohybů, gestikulací, držením hlavy, mimikou obličeje, pohledy apod. (Belz, Siegrist, 2001).

3.1.5 Kompetence pracovní

Ve věznicích jsou pracovní kompetence velmi specifické, dané klientelou, se kterou pracovníci věznice pracují. Jedná se o osoby trestané, které jsou svým způsobem značně nebezpečné a nevypočitatelné. Na druhou stranu znají velice dobře veškeré zákony a předpisy, kterých dokážou využívat ve svůj prospěch. Z tohoto důvodu musí pracovníci věznic znát předpisy minimálně stejně dobře, ale raději ještě lépe, než odsouzení. Důležitou součástí pracovních kompetencí zaměstnanců věznic je výkonnost, a to z toho důvodu, že v poměru k vězněným osobám je pracovníků málo a proto jsou na ně kladeny vysoké požadavky z hlediska kvantity práce. Na druhou stranu ale musí být jejich práce vysoce kvalifikovaná a kvalitní, neboť jen takovou prací jsou schopni dosáhnout požadovaných cílů, v tomto případě především nápravy odsouzených. Protože VS ČR je vojensky organizovaná instituce, patří ke specifikům práce v ní poslušnost a bezpodmínečné plnění rozkazů a nařízení a rovněž dodržování zásad vojenského vystupování a zdvořilosti, což platí zejména pro příslušníky. Pokud příslušník neplní své povinnosti, rozkazy a nařízení, vystavuje sám sebe možnosti trestního stíhání.

Při plnění pracovních povinností musí zaměstnanci věznice používat ochranné pomůcky, vybavení, zařízení, signálně zabezpečovací a dorozumívací prostředky, stavebně technické prostředky pro svoji bezpečnost a pro zajištění bezpečnosti ostatních osob, ale i na ochranu zdraví svého, všech zaměstnanců i všech odsouzených, přičemž dbá i na ochranu životního prostředí. Při výkonu své práce využívá znalosti a zkušenosti získané v průběhu studia i v průběhu zaměstnání a tyto se snaží předávat i mladším a méně zkušeným pracovníkům, přičemž sám přijímá rady od ostatních spolupracovníků a neustále rozvíjí svoje vlastní znalosti a dovednosti. Neustále si samostudiem prohlubuje znalosti právních předpisů upravu-

jící výkon práce nebo výkon služby. Při veškerém styku s vězňenými osobami se musí pracovník chovat a jednat tak, aby svým jednáním a chováním byl pro odsouzené pozitivním vzorem, a tím napomáhal jejich zdárné resocializaci. Při styku s vězňenými osobami může pracovník snadno podlehnout snaze o podplácení ze strany odsouzených za poskytnutí nějaké výhody. V tomto směru musí být pracovníci uvědomělí, poctiví a musí umět lákadlu snadného obohacení odolat, ale musí být odolní například i proti výhrůžkám odsouzených.

3.1.6 Kompetence občanské

Kdo chce pracovat ve věznici, musí být zákonitě bezúhonným, čestným a dobrým občanem. Musí být schopen respektovat ostatní a to i odsouzené, i když jejich činy odsuzuje, musí se k nim chovat zdvořile a slušně. S odsouzenými musí jednat rázně a rozhodně, ale zároveň taktně a tak, aby zásah do jejich práv a svobod byl co nejmenší, a aby nebyla snižována jejich důstojnost. Neakceptuje hrubé a ponižující zacházení s těmito osobami a ani mezi nimi navzájem. Pracovník ve věznici musí znát a dodržovat zákony, chápat jejich principy a řídit se jimi a zabraňovat jejich porušování ze strany jiných lidí. I v době svého osobního volna mimo pracoviště se chová a jedná tak, aby neznevažoval dobré jméno VS ČR. Za svoji práci musí být plně odpovědný, musí být samostatný a výkonný. Pracovníci ve věznicích musí uznávat hodnoty a postoje podstatné pro život v demokratické společnosti a dodržovat je, jednat v souladu s udržitelným rozvojem a podporovat hodnoty národní, evropské i světové kultury. Musí jednat odpovědně, samostatně a iniciativně a to nejen v zájmu vlastním, ale především v zájmu veřejnosti a zaměstnavatele. Samozřejmostí je dodržování obecně závazných norem a předpisů, respektování práv a kultury ostatních lidí, distancovat se od nesnášenlivosti, xenofobie a diskriminace, jednat a řídit se morálními principy a zásadami společenského chování, přispívat uplatňování hodnot demokracie, uvědomovat si v rámci multikulturního soužití vlastní kulturní, národní a osobnostní identitu, aktivně tolerovat identitu ostatních, zajímat se o politické a společenské dění doma i v zahraničí. Uvědomovat si význam životního prostředí pro člověka a jednat v duchu udržitelného rozvoje, uznávat hodnotu života, uvědomovat si odpovědnost za vlastní život a spoluodpovědnost při zabezpečování ochrany života a zdraví jiných lidí. Uznávat tradice a hodnoty vlastního národa, znát jeho minulost i současnost,

podporovat hodnoty místní, národní, evropské i světové kultury a mít k nim vytvořen pozitivní vztah (Koncepce klíčových kompetencí, 2009).

4 PROGRAMY ZACHÁZENÍ

PZ jsou hlavním nástrojem při resocializaci odsouzených. Po nástupu odsouzeného do VTOS specialisté oddělení výkonu trestu zpracují kompletní vstupní zprávu o odsouzeném, na jejímž základě se určí postup při resocializaci odsouzeného, tedy kterým směrem se bude zacházení s ním ubírat. Tento postup se zpracuje do tzv. PZ, které obsahují soubor aktivit, jejichž realizací by mělo být dosaženo pozitivní změny v chování a jednání odsouzeného. Odsouzenému je rovněž dána možnost vybrat si z nabízených alternativ PZ (příloha č. 3), a tím se spolupodílet na jejich realizaci. Pokud odsouzený nejeví zájem o žádnou z nabízených alternativ, je mu určen tzv. minimální PZ. V příloze č. 1 je uveden časový rozvrh aktivit PZ na oddělení „A“ ve věznici Břeclav pro odsouzené v ostraze trvale pracovní nezařaditelné.

V průběhu VTOS má odsouzený povinnost dodržovat vnitřní řád věznice, který mimo jiného vymezuje druh a obsah činností, které jsou pro odsouzené povinné, a které dobrovolné. Konkrétní činnosti, kterých se zúčastnit odsouzený musí a kterých může, jsou stanoveny v PZ. Aby bylo dosaženo účelu VTOS, specialisté věznice vypracují pro každého odsouzeného PZ jako základní formu cílevědomého a všestranného působení na odsouzeného. PZ se nevypracovává pouze v případech, kdy odsouzený má vykonat trest kratší tří měsíců (Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, § 40).

PZ se vypracovává na základě komplexní zprávy o odsouzeném, přičemž se přihlíží k délce trestu, charakteristice osobnosti odsouzeného a příčinám trestné činnosti. Komplexní zpráva je souhrnem psychologického, pedagogického, lékařského posouzení a dalších materiálů k osobě odsouzeného, přičemž obsah zprávy je důvěrný. PZ obsahuje konkrétně stanovený cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle, ale i způsob a četnost hodnocení. Nedílnou součástí PZ je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo další činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více alternativ PZ, je mu umožněn výběr (Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, § 41).

4.1 Pracovní aktivity

Pracovní aktivity považuji za nejdůležitější součást při snaze o resocializaci vězňených osob. Práce je od dávných časů součástí lidského života, jejímž prostřednictvím získáváme prostředky nezbytné k životu. Již naši prapředkové pokud chtěli jíst, museli lovit. Proto musíme pracovat a učíme to i naše děti, že bez práce nejsou koláče. Většina odsouzených však takto nesmýšlí a prostředky k životu si obstarává trestnou činností. Někteří z nich nikdy nepracovali a pracovat vlastně ani neumí. Proto jsou pracovní aktivity tak důležité, aby se odsouzení naučili pracovat, a za tuto práci dostanou i patřičnou odměnu. Práce všeobecně přispívá k formování a utváření osobnosti každého lidského jedince.

V našem vězeňství je práce považována za základní a nezastupitelný pozitivní prvek při zacházení s odsouzenými. Smysluplná, řízená a organizovaná práce rozvíjí pracovní návyky a s tím související osobnostní vlastnosti. Práce odsouzených ve VTOS utváří vztah odsouzeného k práci v žádoucím směru i k práci jako k prostředku uspokojování lidských potřeb. Pracovní aktivity rovněž vedou ke snižování případné agresivity odsouzených i k celkovému zklidnění a harmonizaci psychosomatických funkcí (Hála, 1999).

Odsouzený je zařazen do práce rozhodnutím ředitele věznice, a to zpravidla na základě doporučení odborných zaměstnanců. Povinnost pracovat se nevztahuje na odsouzené starší 65 let, dále na plně invalidní odsouzené, jejichž zdravotní stav neumožňuje pracovní zařazení, dále pak na dočasně práce neschopné odsouzené. Pokud odsouzený, který byl zařazen do práce, odmítne pracovat, jedná se o závažné porušení povinnosti odsouzeného, za které se odsouzenému většinou uloží kázeňský trest. V případě, pokud odsouzený odmítá pracovat, umístí se zpravidla v době, kdy by měl pracovat, odděleně od ostatních odsouzených a není mu umožněna zájmová činnost včetně sledování televizního a rozhlasového vysílání. Ředitel věznice může podle pracovněprávních předpisů určit pracovní dobu odsouzených, případně jim i nařídit práci přesčas. Ředitel může zejména stanovit pracovní dobu odsouzených tak, aby se shodovala s pracovní dobou zaměstnavatele. Pracující odsouzení se zpravidla rozdělují do pracovních skupin, jejichž vedoucí určuje ředitel věznice nebo jím pověřený zaměstnanec. Odsouzení se zařazují do pracovních skupin v souladu s účelem výkonu trestu. Ředitel věznice rozhoduje o případném přeřazení odsouzeného do jiné pracovní skupiny (Vyhláška č. 345/1999 Sb.).

Odsouzení musí být před zařazením do práce prokazatelně seznámeni se svými právy a povinnostmi, rovněž i s předpisy zajišťujícími bezpečnost a ochranu zdraví při práci a s protipožárními předpisy, které jsou povinni při práci dodržovat. Pokud to povaha práce vyžaduje, musí být odsouzení k výkonu takové práce zaškoleni, přičemž rozsah školení je stejný jako u ostatních pracovníků. Pro ty z odsouzených, kteří k tomu mají předpoklady, se organizují odborná školení zaměřená na zvyšování jejich kvalifikace. Nad pracovní činností odsouzených na všech vnitřních i vnějších pracovištích vykonává trvalý dohled určitý zaměstnanec VS ČR. Ty odsouzené, u kterých jsou předpoklady k tomu, že toho nezneužijí, lze zařadit do nestřežených pracovních skupin. Odsouzeným, kteří vykonávají trest odnětí svobody ve věznici s dohledem, nebo ve věznici s dozorem, může ředitel povolit při plnění pracovních úkolů volný pohyb mimo věznici. Za tímto účelem se odsouzeným vydávají propustky s vyznačením vymezeného prostoru, kde se mohou v určené době pohybovat (Vyhláška č. 345/1999 Sb.).

4.2 Vzdělávací aktivity

Vzdělávací aktivity jsou rovněž nedílnou součástí PZ. Značná část odsouzených nedisponuje ani základním vzděláním, takže se zaměstnanci věznice snaží poskytnout jim alespoň základní vzdělání a to zejména mladistvým odsouzeným a odsouzeným ve věku jim blízkém. Problémem odsouzených s dlouhodobými tresty je funkční negramotnost. V době strávené jimi ve věznici se změnila podmínka na svobodě a přechod po propuštění je pro ně značně složitý. Proto jsou vzdělávací aktivity zaměřeny na rozvoj funkční gramotnosti. Jednou z nejčastějších vzdělávacích aktivit ve věznicích v současné době je obsluha a ovládání počítačů. Spousta odsouzených se s počítačem setkala poprvé až ve věznici, neboť při jejich způsobu života se s počítačem nestřetli. Rovněž vyplňování různých žádostí, formulářů a tiskopisů nezbytných v současném světě je pro odsouzené neřešitelným problémem, který se naučí s pomocí aktivit zaměřených na tento problém řešit.

Vzdělávání odsouzených převážně zajišťují odloučená pracoviště středního odborného učiliště, učiliště a odborného učiliště. Ve věznicích, ve kterých nejsou odloučená pracoviště středního odborného učiliště, učiliště a odborného učiliště zřízena, zajišťují vzdělávání odsouzených zaměstnanci oddělení výkonu trestu. Při zabezpečování povinné školní docházky mladistvých odsouzených VS ČR spolupracuje s příslušnými školami a orgány

státní správy a samosprávy ve školství. Z dokladů o vzdělávání odsouzených nesmí být patrné, že byly získány ve výkonu trestu. Těm odsouzeným, kteří vykonávají trest odnětí svobody ve věznici s dohledem, věznici s dozorem nebo věznici pro mladistvé, může ředitel věznice povolit volný pohyb mimo věznici k docházce do školy. Odsouzeným zařazeným do některé z forem vzdělávání musí být vytvořeny vhodné podmínky pro studium, a to nejen prostorově, ale i organizačně (Vyhláška č. 345/1999 Sb.).

4.3 Zájmové aktivity

Zájmové aktivity považuji za velmi důležitou součást resocializačního procesu, ale jen některé a zejména organizované a kontrolované zaměstnanci věznice. Odsouzení mají velké množství volného času, který by měl být využíván na výchovné působení. Pracující odsouzení, podobně jako i ostatní lidé ve společnosti, většinou po práci odpočívají, někteří aktivně, jiní spíše pasivně, protože tělo je unavené a potřebuje odpočinek. Lze tedy o pracujících odsouzených říci, že volného času mají méně a využívají ho spíše k odpočinku. Ale nepracující odsouzení mají po splnění základních povinností ještě spoustu volného času, kterého je třeba využít v jejich prospěch. Pro příklad uvádím časový rozvrh dne (příloha č. 2). Protože nepracují, nejsou unavení a zájmové aktivity by měly být zaměřeny spíše na aktivitu.

Zájmové aktivity plní funkci vzdělávací a výchovnou. Mají vliv na rozvoj celé osobnosti, podporují seberealizaci jedince, působí socializačně a motivačně. Mohou být relaxačním a odpočinkovým prostředkem, ale i prostředkem fyzické a psychické regenerace sil. Pro rozvoj zájmové činnosti je důležité vytvořit soustavu příležitostí k rozvoji zájmů, při níž není důležitá kvantita nabízených činností, ale jejich kvalita, skladba a obsah, jenž má odpovídat nejen potřebám jedince, ale i potřebám společnosti a nejnovějším vědeckým poznatkům (Pávková a kol., 2002).

Bohužel nejčastějšími zájmovými aktivitami odsouzených je polehávání na kavalci, spánek, sledování televizních pořadů, v lepším případě posilování nebo hraní her na počítači, což mi potvrdily výsledky výzkumného šetření, které jsem prováděl v rámci bakalářského studia a také moje praktické poznatky z výkonu služby. Jednou z oblíbených aktivit odsouzených je vymyšlení a realizace nejrůznějších zlomyslností, kterými můžou zaměstnancům věznice znepríjemnit práci.

Zájmovými aktivitami PZ jsou nejrůznější formy individuální, ale i skupinové zájmové činnosti, které organizují a řídí zaměstnanci věznice s požadovaným odborným vzděláním, které rozvíjejí sociální dovednosti odsouzených, jejich znalosti, vědomosti a schopnosti, a to v souladu s účelem VTOS (Vyhláška č. 345/1999 Sb.).

Důležitou úlohu při tvorbě a realizaci zájmových aktivit, které jsou součástí resocializačního procesu, má jejich nabídka ve věznici. Ta vychází z možností, kterými věznice disponuje a je ovlivněna zejména finančními prostředky, architektonickým řešením, materiálním vybavením a prostory, bezpečnostními opatřeními, ale zejména potenciálem jejích zaměstnanců. Z toho vyplývá ne vždy dostatečná a různorodá nabídka zájmových aktivit. Ve značném množství případů však odsouzení nejeví o nabízené možnosti zájem a i když se do nějakého kroužku přihlásí, pouze z toho důvodu, aby se neřeklo, že nic nedělají a navštěvují ho spíše formálně. Je velice složité u těchto odsouzených vzbudit nějaký zájem o smysluplnou činnost, neboť jsou zvyklí z civilního života na netvořivý, konzumní způsob života.

Zájmové aktivity jsou zaměřeny zejména na tyto dílčí cíle:

- udržovat tělesné, fyzické a duševní zdraví odsouzených,
- překonání negativních vlivů vězeňského prostředí a vězeňské subkultury,
- přispívat k smysluplnému VTOS,
- zajistit regeneraci fyzických i psychických sil u pracujících odsouzených, u nepracujících zajistit pravidelné odčerpávání přebytečné energie jak tělesnou tak i duševní aktivitou a tím snižovat jejich agresivitu,
- pobavit a rozptýlit odsouzené, aby nepřetržitě nemysleli na skutečnost, že jsou za mřížemi,
- překonat návyky netvořivého a konzumního trávení volného času, které nejsou žádoucí, vytvořit kulturnější a smysluplnější potřeby a návyky, které by vedly k postupné změně životního stylu odsouzených (Hála, 1999).

4.4 Speciálně výchovné aktivity

Speciálně výchovnými aktivitami se ve věznicích zabývají především speciální pedagogové, psychologové, vychovatelé-terapeuti a sociální pracovníci. Jedná se o různé způsoby pedagogicko-psychologického působení těchto odborníků na osobnost odsouzeného. Aktivity mohou být zaměřeny individuálně, tedy na jedince, nebo skupinově. Tato výchovná působení specialistů oddělení VT usnadňují odsouzeným pobyt ve věznici, ale zároveň je připravují i na život ve společnosti po propuštění na svobodu. Jako velmi pozitivní prvek v těchto postupech spatřuji duchovenskou péči o odsouzené, kteří duchovní respektují a otevřeně s nimi o svých problémech hovoří. Z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že odsouzení navštěvují duchovní v hojném počtu a velice rádi. Pokud mají ředitelem věznice povolen volný pohyb mimo věznici, účastní se pravidelně bohoslužeb v kostele, pokud nemají, bohoslužby jsou konány v kulturních místnostech na odděleních.

Pod pojmem speciálně výchovné postupy jako součástí PZ rozumíme individuální a skupinová speciální pedagogická a psychologická působení vedená a řízená určenými zaměstnanci věznice, převážně však terapeutická (zejména sociální výcvik, psychoterapie, arteterapie, pohybová terapie), sociálně právní poradenství, poradenství v krizových situacích, trénink zvládání vlastní agresivity odsouzených (Vyhláška č. 345/1999 Sb.).

Než je zvolena specialistou určitá speciálně výchovná aktivita, je nutné, aby důkladně poznal osobnost a charakteristiku odsouzeného. Každý odsouzený je jiný a vhodně zvolené postupy hrají důležitou roli při zacházení s ním. Jako příklad mohu uvést odsouzeného, kterému jednoznačně při pobytu pomáhá hudba. Jedná se o značně agresivního jedince s nevypočitatelným chováním. Pokud mu psycholožka zapůjčila přehrávač s určitým druhem hudby, kterou má rád, byl relativně klidný, pokud mu byl z nějakých příčin přehrávač odebrán, jeho agresivita se stupňovala až k fyzickému napadání personálu nebo spoluvězňů. Jiný odsouzený zase vyžadoval pravidelné pohovory s psycholožkou, papír a tužku (v příloze č. 5 jsou ukázky výtvarných prací odsouzených z věznice Břeclav) aby si mohl kreslit, pokud toto měl, byl klidný, pokud ne sebepoškozoval se tím způsobem, že polykal různé kovové předměty, případně si je zastrkával do tělních otvorů.

Obsahem speciálně výchovných aktivit by měli být:

- nedirektivní převýchovné metody (tvorba motivačních prvků),
- individuální terapeutické pohovory,

- skupinové terapeutické aktivity,
- pastorační a duchovní činnost,
- mravní výchova (přesvědčování, vysvětlování, příklad, pochvala, trest),
- metody obecné pedagogiky (využívání pozitivních stránek osobnosti, potírání negativních stránek osobnosti, výchovné soutěžení, systém bodování apod.),
- psychoterapie,
- rodinná výchova,
- ergoterapie, muzikoterapie, arteterapie (Jůzl, Olejníček, 2004).

4.5 Oblast utváření vnějších vztahů

Odsouzený je svým uvězněním vytržen ze společnosti, odtržen od rodiny, přátel a známých, ale po odpykání trestu se mezi své blízké i do společnosti vrátí. Úlohou aktivit zaměřených na utváření vnějších vztahů je tyto vazby k civilnímu světu (pokud možno jen pozitivní vazby) posílit a udržet, aby nedošlo k jejich úplnému zprerhání. Odsouzený se musí mít kam vrátit. Pokud nebude mít připraveny vhodné podmínky k životu po propuštění, dá se předpokládat, že se velmi brzy do věznice vrátí. Ideálním stavem je, pokud má zajištěno bydlení a práci, a samozřejmě rodinu, ke které se může vrátit.

Pro každého člověka je rodina jen těžce postradatelnou institucí, na kterou je silně citově vázán a do jisté míry závislý. Stálý partner a děti, to jsou jedny z předních hodnot lidského života. Dospělý člověk se o tyto hodnoty opírá. Zvyšuje se u něj pocit jeho vlastní hodnoty a pocit smysluplnosti vlastní existence. Psychická i fyzická pohoda, ale i celkové zdraví se odvíjí od těchto pocitů. Rodina dospělému jedinci rozšiřuje jeho sociální pole (Matoušek, 1997).

Nejdůležitější součástí oblasti utváření vnějších vztahů jsou návštěvy odsouzených. Pravidelný styk s rodinou a blízkými pomáhá odsouzenému při pobytu za mřížemi a motivuje ho k návratu domů. Pokud má odsouzený fungující rodinu, která ho pravidelně navštěvuje, jeho šance na úspěšnou resocializaci jsou výrazně vyšší než u odsouzených bez rodiny nebo u těch, kteří nejsou s rodinou v dobrém vztahu. Pokud zhodnotím svoji dosavadní praxi,

je naprosto zřejmé, že problémoví odsouzení ve většině případů nemívají pravidelné návštěvy.

Návštěvy odsouzených jsou konány zpravidla ve dnech pracovního volna nebo pracovního klidu. Před návštěvou jsou odsouzení a návštěvníci poučeni o stanovených pravidlech chování při návštěvě a oprávnění návštěvu přerušit nebo předčasně ukončit, jestliže odsouzený nebo návštěvníci přes upozornění porušují pořádek, kázeň nebo bezpečnost věznice. Vstup do prostor věznice vyhrazených pro provádění návštěv odsouzených se návštěvníku staršímu 15 let umožní po předložení platného občanského průkazu nebo pasu. Při návštěvách jsou odsouzení povinni se slušně a ohleduplně chovat k ostatním osobám přítomným při návštěvách. Nesmějí odevzdávat nebo přijímat peníze, dopisy ani jiné věci, pouze věci povolené ředitelem věznice, popřípadě pověřeným zaměstnancem VS ČR. Před započítím a po skončení návštěvy se u odsouzeného provede osobní prohlídka osobou stejného pohlaví. Pro návštěvníky odsouzených je zřízena vhodně vybavená čekárna. V čekárně je k dispozici zákon, vyhláška, vnitřní řád a základní informace, zejména o finančních a materiálních náležitostech odsouzených a o zabezpečení zdravotní péče o ně. Přijetí, ale i odmítnutí návštěvy odsouzeným je evidováno. Ředitel věznice může povolit návštěvu z naléhavých rodinných nebo osobních důvodů častěji (Vyhláška č. 345/1999 Sb.).

U krátkodobých trestů není zpřetrhání vnějších vazeb tak drastické jako u trestů dlouhodobých. Před propuštěním jsou odsouzení zařazeni do tzv. výstupního oddělení, kde jsou PZ zaměřeny především do oblasti utváření vnějších vztahů. Odsouzený se zde připravuje na propuštění jak po stránce psychické, tak i po stránce fyzické. Odsouzený si za pomoci sociálního pracovníka vyřizuje doklady, bydlení, zaměstnání apod. Pokud to dovolují bezpečnostní zásady, jsou s těmito odsouzenými vykonávány co nejčastější aktivity mimo věznici. Například poznávací vycházky, sportovní aktivity, ale i poznání nádraží apod. U odsouzených s přísnějším režimem toto probíhá pod dohledem zaměstnance VS, u odsouzených s mírnějším režimem se může jednat o volný pohyb bez doprovodu.

5 PŘEKÁŽKY PŘI RESOCIALIZACI ODSOUZENÝCH

Pro zdárnou resocializaci odsouzených je potřeba vytvořit podmínky, které by umožňovaly zaměstnancům VS ČR, aby se mohli plně věnovat zacházení s odsouzenými osobami a tím je převychovat a připravit na začlenění do společnosti po propuštění z VTOS. Bohužel je ve věznicích spousta negativních vlivů a skutečností, které převýchovu odsouzených komplikují, zpomalují a v některých případech ji zcela znemožňují. I když snahou personálu věznic a celé VS ČR je každého jednotlivého odsouzeného resocializovat a převychovat tak, aby se po odpykání trestu a propuštění na svobodu stal plnohodnotným členem naší společnosti, v mnoha případech přijde tato snaha vniveč a propuštěný odsouzený na svobodu pokračuje v páchání trestné činnosti a do věznice se dříve nebo později opět vrátí. Každý jeden odsouzený, u kterého se proces resocializace, či převýchovy podaří, je jistě důležitým úspěchem a úkolem zaměstnanců věznic je těchto důležitých úspěchů zaznamenat co nejvíce. Při této snaze je třeba mít na cestě za splněním těchto cílů co nejméně překážek. Bohužel musím konstatovat, že v současné době je překážek na cestě k resocializaci odsouzených stále ještě hodně a některé z nich nebudou patrně odstraněny nikdy. Mezi překážky mohou zařadit nedostatek finančních prostředků a z toho plynoucí nedostatečné materiální zabezpečení zaměstnanců, ale i odsouzených, nedostatečnou kapacitu a zastaralou architekturu většiny vězeňských zařízení a z toho plynoucí přeplněnost věznic, nedostatek kvalitně vyškoleného a zkušeného personálu. Dalším negativem v naší současné společnosti je velmi nízká prestiž VS ČR mezi obyvatelstvem. Ve společnosti převládají názory, že odsouzeným se ve věznicích ubližuje, ale i že se tam mají jako na dětském táboře, že příslušníci VS ČR jsou zkorumpovaní a nic nedělají, jak jinak by jim vězni mohli utíkat, mít ve věznicích mobilní telefony, drogy apod. I když je na těchto názorech část pravdy, většina zaměstnanců VS ČR pracuje poctivě a s přesvědčením, že jejich práce je pro naši společnost prospěšná. Bohužel někteří jedinci pověst VS ČR kazí a naše média, především pak bulvár a komerční televize, tyto poklesky některých jedinců patřičně interpretují, což vrhá špatné světlo na celou VS ČR. Je tedy především na samotných zaměstnancích věznic, aby svou poctivou prací a přístupem k výkonu služby a práce, ale i chováním na veřejnosti pozvedli dobré jméno a prestiž VS ČR.

5.1 Vězeňské prostředí

Pokud budeme hovořit o vězeňském prostředí, v první řadě si musíme uvědomit, kdo ve věznicích odpykává svůj trest odnětí svobody. Jedná se o osoby, které mají za sebou kriminální minulost, jsou špatně přizpůsobiví životu ve společnosti, bývají nevyrovnaní, agresivní, vznětliví a těžko se s nimi spolupracuje. Pokud se tedy sejde v relativně malém prostoru, kterým věznice zajisté je, na delší dobu takovýchto osob velké množství, sociálně-psychické klima v tomto zařízení není dobré a ovlivňuje všechny zúčastněné osoby. Nejen tedy samotné odsouzené, ale negativní vlivy působí i na zaměstnance VS ČR, kteří přichází s těmito osobami dennodenně do styku. I když přijde do věznice odsouzený, za relativně málo společensky nebezpečný čin (např. autonehoda, neplacení výživného apod.), společnost ostatních, společensky nebezpečnějších spoluvězňů (např. recidivisté, násilné trestné činy apod.), se kterými po dobu trestu žije, mají na jeho chování ve věznici, ale i po propuštění na svobodu negativní vliv. Vzhledem k zařazení jednotlivých odsouzených soudem do jednotlivých typů věznic jsou sice podle závažnosti odsouzení diferencováni, ale po uplynutí části trestu může odsouzený požádat soud dle zákona o přeřazení do věznice s mírnějším režimem, a když je mu soudem vyhověno, setkávají se pak tyto odsouzení s odsouzenými prvotrestanými a společensky méně nebezpečnými. Bohužel v současnosti kapacity věznic a jejich architektonické řešení neumožňuje trvale tyto odsouzené od sebe oddělit, i když se o to pracovníci VS ČR snaží.

Nástupem výkonu trestu je odsouzený vytržen z běžného života, z prostředí na které byl zvyklý, ocitne se za mřížemi sám, bez rodiny, bez přátel a známých a bez možnosti věznici opustit po dobu soudem stanovenou k VTOS. Tyto skutečnosti mají při snaze o resocializaci odsouzeného podstatný vliv. Proto je snahou pracovníků věznic o udržování kontaktu odsouzených s blízkými osobami, které by v procesu resocializace měli být pracovníkům věznic nápomocní. Bohužel se někteří blízcí od odsouzených distancují, styky s nimi neudržují, a to nejen osobní při návštěvách, ale ani písemné. Důležitou stránkou sociálně-psychického klimatu ve věznicích je stránka osobnostně vztahová. Jedná se o trvalejší sociální a emocionální naladění všech odsouzených, kteří ho vytvářejí a prožívají v interakci. Rysy vězeňského prostředí vytvářejí především osoby, které v něm zaujímají určité sociální pozice a určité sociální role z nich plynoucí, což znamená, že je vytváří nejen vězněné osoby, ale i zaměstnanci věznice. Osobnostně-vztahová stránka určuje uspořádání a propojení jednotlivých členů skupiny, tedy strukturu. Kromě struktury formální, vytvořenou pracov-

níky věznic, vznikají ve skupinách vězňených osob struktury neformální tzv. vězeňské subkultury, které mají na průběh výkonu trestu odnětí svobody negativní vliv. Jsou to seskupení, která vznikají na základě vzájemných sympatií a na základě fyzické převahy a moci. Tato uskupení svým chováním komplikují zaměstnancům věznic jejich snahu o převýchovu odsouzených (Kraus, 2008).

Ve skupině je na jednotlivé členy vyvíjen tlak ke konformitě v jednání a v chování. Pokud se jedinec chová a jedná tak, aby byl ve shodě s ostatními, ti si ho cení, uznávají ho a poskytují mu jisté výhody. V případě opačném se jeho pozice a postavení ve skupině zhoršuje. Většina lidí (tedy i odsouzených) tomuto tlaku neodolá a podlehne, což značí, že se podřídí vůli většiny a to i tehdy, když vidí skutečnost jinak a podle svého uvážení by jednal jinak. Tlakem ke konformitě na jednotlivé členy skupiny jedinci přijímají a zastávají názory, které by v jiných podmínkách považovali za nesmyslné. Členové skupiny přijímají názory a normy, se kterými vnitřně nesouhlasí proto, aby byli ve skupině jejími členy akceptováni. Pokud například přijde do skupiny člověk s jiným náboženským vyznáním, nebude se svými stávajícími názory jednotlivými členy skupiny přijat, pokud se ale podřídí a přijme skupinové normy, může se stát jejím členem (Říčan, 2005).

V případech výše popsaných se nabízí přirovnání: „Kdo chce s vlky býti, musí s vlky výti“. Ve věznicích to znamená, že pokud chce být odsouzený součástí skupiny, musí se podříditi jejím zvyklostem a tyto dodržovat, jinak nebude přijat a v horším, poměrně častém případě bude ostatními odsouzenými šikanován a ponižován. Odsouzení se neztotožňují se společensky uznávanými normami a většina z nich považuje svůj trest za nespravedlivý. Celkově je tedy prostředí ve věznicích z pohledu resocializace a převýchovy negativní a práce v tomto prostředí značně náročná a složitá.

5.2 Stavební architektura věznic

V současné době spravuje a střeží VS ČR 37 věznic a vazebních věznic. Bohužel většina těchto věznic je z hlediska stavební architektury zastaralá, dnešním potřebám nevyhovující. Jedná se o staré budovy, které svým řešením nevyhovují dnešním požadavkům na moderní věznice a to jak z hlediska kvality ubytování jednotlivých odsouzených, tak i z hlediska trávení volného času. V problematice ubytování převládají malé a poměrně tmavé cely, na

kterých je ubytován poměrně velký počet odsouzených (příloha č. 4). Rovněž prostory pro kulturní a společenskou činnost, ale i stravovací prostory a prostory pro hygienu jsou malé. Tyto stísněné prostory nemají pozitivní vliv na resocializaci odsouzených. Uvedu zde několik příkladů z věznice v Břeclavi, které dokumentují, v jakých prostorách a podmínkách odsouzení vykonávají svůj trest odnětí svobody. Na oddělení A pro odsouzené v ostraze trvale pracovní nezařaditelné je ubytováno šedesát odsouzených. Jsou ubytováni na celách o rozloze okolo 15 čtverečních metrů po třech a to ještě 2 čtvereční metry zabírá toaleta s umyvadlem oddělené 1,5 metrů vysokou zdí. Protože se jedná o invalidní důchodce, nelze tedy dát postele nad sebe, takže když připočtu rozměry tří postelí, židliček a stolku, každý z odsouzených má nějaké osobní věci v malé skříňce, tak opravdu moc místa nezbyvá. Když použiji trochu nadnesené přirovnání, tak dva lidé si vevnitř nevyhnou a otáčet se musí chodit na chodbu. Kulturní místnost s televizí, DVD přehrávačem a dvěma počítači je stejně velká (malá) jako celý, přeplněná je když se do ní podaří nacpat deseti odsouzeným. Z tohoto důvodu je ještě jedna televize na chodbě, kde jsou rovněž na zdech přišroubovány sklopné stolky, aby nezabírali místo. Dále je na chodbě umístěn pro odsouzené rotoped a kulečnickový stůl, na kterém se nedá hrát z boku, protože tágem vrážíte do zdi. Dále je na oddělení pro všechny odsouzené kuchyňka s pračkou, která je rozměrově ještě menší než celý a pokud si odsouzení vyperou svoje prádlo, suší ho na chodbě na skládacích sušácích. Pokud chtějí jít odsouzení na vycházku, je pro ně připraven vycházkový dvůr o rozměrech 6x8 metrů, který je obehnán vysokou zdí a zastřešen železnou sítí. Protože se však převážně jedná o invalidní důchodce, možnosti využití vycházkových dvorů je malá, jsou tedy prakticky uzavřeni na tomto oddělení po celou dobu výkonu trestu, která je většinou delší než 5 let. Obdobné je to i na oddělení C, které je však menší, ubytováno je zde 40 odsouzených zařazených do věznice s ostrahou, ale pracujících. Tito jsou ubytováni na ještě o něco málo menších celách a to dokonce po čtyřech, neboť mohou mít postele nad sebou. Kuchyňku mají na chodbě a stravují se na celách, kde se však všichni čtyři ke stolku najednou nevejdou. O něco lepší je situace na odděleních C, E a F, kde jsou ubytováni odsouzení zařazení do věznice s dohledem, kteří mají větší kulturní místnosti i větší vycházkový dvůr, zejména se však mohou pohybovat volně po věznici. V takovém prostředí se jen složitě hledají cestičky ke správnému působení na odsouzené, a to zejména při volnočasových aktivitách a sportovních aktivitách.

V místech, kde dojde k překročení kapacity věznice, musí být kladen zvláštní důraz na zachování lidské důstojnosti, na povinnost zaměstnanců věznice volit humánní a vstřícné zacházení s vězňenými osobami. V souladu s Evropskými vězeňskými pravidly musí být věnována zvýšená pozornost prostorám, které mají odsouzení k dispozici, a to zejména stravovacím prostorám a hygienickým zařízením, zajištění vhodně připravené stravy v dostatečném množství, zajištění kvalitní zdravotní péče a možnosti vycházek na čerstvém vzduchu (Kompendium úmluv, doporučení a usnesení týkajících se penitenciární oblasti, 2008).

5.3 Vězeňský personál

Těmi, kdo mají nejzásadnější vliv na působení na odsouzené v průběhu výkonu trestu odnětí svobody, jsou zaměstnanci věznic. Jedná se buď o civilní zaměstnance, nebo o příslušníky VS ČR. Překážkou při resocializaci odsouzených je v některých případech právě vězeňský personál. Jak je uvedeno výše, pracovníci ve věznicích by měli disponovat určitými kompetencemi, tedy znalostmi, dovednostmi a zkušenostmi. Vzhledem k poměrně značné fluktuaci vězeňského personálu je opak často pravdou a ve věznicích schází kvalitní, vyškolený a zkušený personál ochotný se dále vzdělávat a rozvíjet své schopnosti. Není to však pravidlem a ve věznicích pracují i opravdoví odborníci, ale z celkového hlediska je jich nedostatek. Jako příklad mohu uvést opět statistické číslo z věznice v Břeclavi. Věznice byla otevřena na přelomu let 1994 a 1995 jako vazební věznice a jako věznice funguje od roku 2006. V současné době je ve služebním poměru ve věznici v Břeclavi 70 příslušníků VS ČR a za necelých 15 let její existence ukončilo služební poměr a odešlo do civilu 80 příslušníků, z čehož pouze čtyři do starobního důchodu. Převážná část těchto příslušníků ukončila služební poměr ve věku okolo 30 let po odsloužení 8 – 9 let (spolu se základní vojenskou službou tedy 10 let u ozbrojených složek) s nárokem na výsluhový příspěvek. Na jejich místa postupně přicházeli noví příslušníci, kteří s prací ve věznici, někteří však s jakoukoli prací neměli žádné zkušenosti. Těžko mohou takhle mladí a nezkušení příslušníci na odsouzené výchovně působit, když sami ještě nejsou dostatečně vyzrálými osobnostmi. Naštěstí novela Zákona o služebním poměru příslušníků ozbrojených sborů posunula hranici pro nárok na výsluhový příspěvek na 15 let, což by mělo zamezit odchodům příslušníků po deseti letech, kteří jsou již dostatečně zkušení a vyzrálí. Bohužel tato novela

v první fázi znamenala odchod většiny příslušníků, kteří již splňovali podmínky na přiznání výsluhového příspěvku z důvodu jejich obavy, že budou muset čekat dalších 5-7 let, než jim opakovaně vznikne na příspěvek nárok.

Dalším problémem v souvislosti s vězeňským personálem je ten, že v některých věznicích, zejména v Praze, je neustálý podstav příslušníků a to z toho důvodu, že nástupní plat není v nikterak závratné výši a pracovních příležitostí se stejnými, či vyššími příjmy, je v těchto regionech více, než třeba na jihu Moravy, kde je příslušníků stále dost. Řeší se to výpomocemi, kdy jsou někteří příslušníci z věznic s plným stavem převelováni na určitou dobu do věznic, kde je podstav. Civilní zaměstnanci jsou přijímáni s určitou kvalifikací, která je k výkonu jejich povolání nezbytná, což značí, že například na funkci vychovatele je požadováno vysokoškolské vzdělání pedagogického zaměření, tedy vysoce kvalifikovaná pozice. Naopak příslušník je přijat pokud má ukončeno středoškolské vzdělání v jakémkoli oboru zakončené maturitou, pokud splňuje další psychologické, zdravotní a fyzické požadavky. Přestože je potom speciálně vyškolen ve školícím středisku ve Stráži pod Ralskem v takzvaném nástupním kurzu, trvá ještě poměrně dlouhou dobu, nežli o něm můžeme říci, že je plně kvalifikovaným příslušníkem schopným pozitivně působit na odsouzené. Celkově je hlavní prioritou strážných a dozorců především bezpečnost osob. Jsem přesvědčen o tom, že by bylo pro resocializaci odsouzených přínosné, kdyby se do těchto aktivit zapojovali ve větší míře i příslušníci a nejen civilní zaměstnanci.

Pracovní vytížení vychovatelů a ostatních specialistů oddělení výkonu trestu je značné. Na jednoho vychovatele připadne ve věznici v Břeclavi asi 25 odsouzených, pro všech 180 vězňů je jedna sociální pracovnice, jedna psycholožka, jeden pedagog volného času a dva speciální pedagogové. Pokud se zamyslím nad jejich pracovní dobu, dovolenou, nemocemi a různými školeními a poradami, zbývá času pro zacházení s vězni poměrně méně. Takže i kdyby se pracovníci z oddělení výkonu trestu při práci přetrhli, nemohou stíhat detailně a pečlivě se věnovat každému jednotlivému odsouzenému po dobu, jakou by podle mého názoru bylo třeba. Ale co považuji za největší překážku při plnění PZ s odsouzenými je rozsáhlá administrativa. Téměř vždy, když přijdu na oddělení výkonu trestu, naleznu vychovatele v kanceláři, jak sedí u počítače a píše nějaké hodnocení, vyhodnocení, zaznamenává průběh návštěv, zapisuje poštu a provádí podobné čistě administrativní úkony. Když jsem na tohle téma s vychovatelem hovořil, sdělili mi, že administrativa jim zabere minimálně dvě třetiny, ale někdy i více pracovní doby. Realizace PZ probíhá potom tím způsobem, že

neprobíhá vůbec, nebo probíhá bez přítomnosti vychovatele. Vychovatelé mi rovněž sdělili, že nikdo z kontrolních orgánů ještě nekontroloval, jak PZ probíhají, ale jak jsou naplánovány, zdokumentovány a vyhodnocovány. PZ se tedy věnují spíše jen specialisté oddělení, kteří však musí určitou administrativu provádět také. Pokud to tedy shrnu, vychází mi, že důležitější pro většinu zaměstnanců je mít v pořádku administrativu, tím pádem jsou vedoucí spokojeni, než samotná činnost s odsouzenými.

5.4 Odsouzení

Největší překážkou při snaze o úspěšnou resocializaci osob vykonávajících trest odnětí svobody ve věznici jsou sami odsouzení. Do věznice se dostali na základě pravomocného rozsudku soudu za spáchané trestné činy, kterých se dopustili. Jejich pobyt ve věznici však není dobrovolný, ale byli k němu přinuceni soudem, který prosazuje zájmy naší společnosti. Odsouzení toto považují za nespravedlivé a nechtějí se podřídit společenským normám a už vůbec není jejich zájmem změnit své chování a jednání. V průběhu svého života se již od raného dětství vyvíjela jejich osobnost, osvojovali si určité vzorce chování a jednání, které si zafixovali do podvědomí a podle nich se chovají, jednají a žijí. Po příchodu do věznice se musí adaptovat na nové prostředí (vícekrát trestání nejdou do ničeho nového, a proto se adaptují téměř okamžitě), podřídit se určitému vnitřnímu řádu a dodržování pravidel. Ano, většina se těmto pravidlům podřídí, ale ne proto, že sami chtějí, ale protože ve věznici zkrátka musí, protože nemají jinou možnost. Ale jejich podřízení se normám, pravidlům a požadavkům zaměstnanců věznice je pouze takové, že udělají jen to nejnutnější, co se po nich vyžaduje, ale jen z toho důvodu, aby měli klid. Pokud jakýkoli člověk koná něco, o čemž není přesvědčen, že je správné, pokud k tomu není motivován, je výsledek jeho činnosti značně nejistý. A to platí i pro resocializaci odsouzených, kteří jsou přesvědčeni, že žijí svůj život tak, jak sami chtějí a nechtějí se změnit, aby žili životem, kterým by se podřídili požadavkům společnosti. Trest odnětí svobody alespoň částečně vyvolá změny v chování odsouzeného, ale může se jednat pouze o změny dočasné, které trvají pouze po dobu výkonu trestu, nebo v horším případě o změny negativní, kdy se odsouzený začlení do vězeňské subkultury a laicky řečeno, co špatného ještě neznal a neuměl, to ve věznici poznal a naučil se od ostatních spoluvězňů.

Pokud hodnotíme síly delikventů, v našem případě odsouzených, možnosti pracovníků snažících se o převychování odsouzených, podmínky a prostředí, které jsou ve věznicích, musíme konstatovat, že často lze dosáhnout jen nepatrných úspěchů. Obtíže, jak vnitřní, tak i vnější, které se u odsouzených za uplynulá léta hromadily a upevňovaly, nemohou být v mnoha případech překonány a změněny. Sociální i osobní problémy v průběhu let tak narostly a změnili osobnost delikventa, že najít východisko z této situace je velice těžké, nežádá se může zdát dokonce nemožným (Rauchfleisch, 2000).

U odsouzených ve věznicích se vyskytují velmi často poruchy osobnosti a chování. Vězenští psychologové uvádějí z psychologického hlediska, jako nejzávažnější problémy odsouzených nejvíce široké spektrum psychických potíží od stavů mírných psychických dekompenzací až po potíže psychiatrického charakteru, kterými jsou hraniční poruchy osobnosti a psychotické stavy. Jako další převládají adaptační potíže, emocionální labilita, napětí a úzkost, neuroticismus, deprese, demonstrativní sebepoškozování a sklony k sebevražděnému jednání, problémy související se závislostí na návykových látkách. Teprve v dalších případech se objevují potíže interpersonální, čili vztahové, především konflikty mezi vězňenými osobami navzájem, kterými jsou zejména šikanování, fyzické i verbální napadání, vydírání, sexuální obtěžování a řešení rodinných a partnerských vztahů, kterými jsou nemoc, rozchod, úmrtí apod. Z tohoto vyplývá, že oblast psychických problémů odsouzených je rozsáhlá a obsahově bohatá. Toto potvrzuje i analýza uváděná psychiatrickou léčebnou Vazební věznice v Brně, kde jsou jako nejčastější příčiny hospitalizace odsouzených udávány poruchy osobnosti odsouzených a osobnostní problematika. Dále potom poruchy adaptace, neurotické a úzkostné stavy, sebepoškozování a suicidální pokusy, alkoholismus a jiné toxikomanie, odvykací stavy a psychotické poruchy. Z hlediska VS ČR představují odsouzení, kteří prožívají některou z forem psychických potíží značné potencionální riziko v souvislosti s bezpečností ostatních odsouzených i vězeňského personálu. Tato rizika mohou být zjevná, signalizovaná, ale i skrytá, která jsou vzhledem ke skrytosti nejnebezpečnější, dále mohou být okamžitá, hrozící v určité dané situaci, ale i dlouhodobá trvající nepřetržitě. Dlouhodobě potlačované napětí může vést například k nečekaným a impulsivním projevům verbální i fyzické agrese proti okolí, ale i proti sobě samému, nebo ke zkratovitému jednání, třeba k pokusu o útěk. Ve stavech potlačovaného kumulovaného napětí může vzniknout neracionální paranoidní reakce, umělé vytváření nepřátel a představy spiknutí vůči sobě, a to jak ze strany spoluvězňů, tak i ze strany personálu. Pro minimalizaci těchto

možných rizik je důležitá penitenciární diagnostika odsouzeného, tedy jeho komplexní poznání. Těmto osobám je třeba věnovat intenzivní pozornost. Ve výkonu trestu jsou uváděny, jako nejčastější důvody omezující činnosti při práci s těmito osobami, kumulace těchto agresivních osob s poruchami chování a osob s těžkou poruchou osobnosti, kteří jsou jen velmi těžce výchovně ovlivnitelní. Vzhledem k přeplněnosti věznic a hromadným ubytováním, jsou menší možnosti vnitřní diferenciací a vznikají problémy s přemísťováním odsouzených. Další překážkou je neúměrné množství administrativy personálu na úkor přímé práce odsouzenými. Dále jsou to nedostatečné prostory a vybavení pro práci s odsouzenými a nedostatek personálu (Studie podílu osob s psychickými problémy ve výkonu vazby a trestu, 2007).

Velmi častou a pro personál věznic i pro ostatní odsouzené nebezpečnou je paranoidní porucha osobnosti. Jedná se o dlouhodobou nedůvěru vzhledem k ostatním lidem. Jedinci s touto poruchou osobnosti jsou podezíraví, žárliví a závistiví. Tito jedinci jsou rovněž velmi citliví vůči kritizování jejich osoby, vůči urážkám i nezdarům, ale i vůči nezájmu ze strany ostatních. Chování ostatních považují za nepřátelské, i když takové není. Odsouzení trpící touto poruchou jsou nevraživí a často dochází ke konfliktům s jinými odsouzenými i s vězeňským personálem, které nezdárka končí vznikem mimořádné události, při které dochází ke zranění osob.

Takoví lidé se snaží ze svých neúspěchů vinit všechny ostatní. Objevuje se u nich sklony k patologické žárlivosti, či k nadměrnému vyzdvihování vlastní důležitosti i sebechvála. Svoji osobě přiřazují větší význam, cítí se tak důležitými, že ostatní proti nim mohou připravovat spiknutí. Mezilidské vztahy osob trpících paranoidní poruchou osobnosti bývají konfliktní, z důvodu snadné podezíravosti ostatních lidí z nečistých úmyslů a z možného zneužití jejich osoby. Mnohdy kontrolují chování ostatních a vyslyšají je s cílem přesvědčit se o tom, že proti nim nic špatného nechystají. Tyto činnosti jim však kýžený klid nepřinesou, ba naopak jsou ještě podezíravější a nervóznější. Svoji energií mnohdy plýtvají při pátrání po důkazech, které by potvrdily jejich smyšlené podezření. Při svém pátrání mnohdy vidí důkazy v maličkostech, které lze snadno vysvětlit jiným způsobem, ale oni jsou přesvědčeni o své pravdě. Velmi těžce dávají najevo svoji náklonnost, ale i pochyby a nejistotu. Vzhledem ke svému přesvědčení a neustálému hledání spiknutí proti sobě očekávají, že se k nim ostatní budou chovat špatně, a proto se k nim chovají nepřátelsky. Tyto situace pak mnohdy vyústí k odtaživému až nepřátelskému chování a jednání ostatních, což osobu

trpící paranoidní poruchou osobnosti v přesvědčení, že ostatní se proti němu spikli, ještě více utvrzuje. V tíživých situacích a cizím prostředí se nedůvěra a pocity zranitelnosti ještě více zvyšují (Smolík, 1996).

5.5 Materiální podmínky ve věznicích

Na zdárný průběh resocializačního procesu vězňených osob mají bezpochyby podstatný vliv materiální podmínky věznic. Bohužel v současné době naši společnost sužují nedostatečné finanční prostředky. To, že se nacházíme v situaci, v jaké jsme, ovlivnil režim let nedávno minulých. Bohužel nejen vězeňství a resort spravedlnosti, ale všechny státem spravované instituce trpí nedostatkem finančních prostředků. Takže i proto jsou materiální podmínky pro resocializaci odsouzených ve stavu, který má do ideálního dosti daleko. Věznice si při řešení problémů s materiálním vybavením musí vystačit s tím, na co jí stačí přidělená suma financí. Takže z toho plyne stav, ve kterém se věznice nacházejí, tedy převážně starší objekty s malými prostory pro realizaci programů zacházení s odsouzenými, které vyžadují opravy a rekonstrukce, v lepším případě stavbu věznic nových. Rovněž vnitřní vybavení určené pro zacházení s vězni není vždy v potřebném, či dostačujícím stavu. Ať už se jedná o prostory, sportovní náradí a náčiní, počítačové učebny, knihovny a knihy v nich a další vybavení pro trávení volného času odsouzených, o zařízení pro jejich výuku, či zaměstnávání, vše je ve stavu, za který mohou buď samotní vězni, kteří si uvedených věcí neváží a zachází s nimi tak, že jejich životnost se oproti běžnému používání několikrát zkracuje a nebo nedostatek financí pro nákup zařízení nového a modernějšího.

Vychovatelé mohou vychovávat, pokud k tomu budou mít vytvořeny odpovídající materiální a prostorové podmínky. Materiální podmínky můžeme posuzovat z hlediska pedagogického, psychologického a hygienického. Z pedagogického hlediska materiální požadavky vyžadují, aby poskytovaly co největší množství podnětů. Prostředí a jeho vybavení má být příjemné a podnětné. Značný psychologický význam má velikost prostoru a jeho členění vzhledem k počtu vychovávaných. Hlučné prostředí, velké množství lidí, nedostatek klidu a intimity působí na psychickou stránku člověka škodlivě. Z tohoto hlediska je důležitá i barva stěn, interiéru, záclon a jiných doplňků, které na psychiku člověka působí. Prostředí by mělo vyhovovat vychovávaným a jejich představám, takže by se na jeho tvorbě a udržování podíleli, přičemž vychovatel by je měl při této činnosti respektovat, ale zároveň i

usměrňovat. Toto je důležité zejména v prostorách, kde jsou vychovávaní ubytováni (Pávková, 2002).

Výše uvedené požadavky na prostředí a materiální vybavení jsou v podmínkách věznic limitovány. Zejména výzdoba a vybavení cel a ložnic, na kterých jsou odsouzení ubytováni, ale i společných prostor pro kulturní vyžití, musí mít určitý řád a jednotnost o to zejména z bezpečnostního hlediska. Každá cela je vybavena přibližně stejně, tedy železnými postelami, stolkem a židličkami, malými skříňkami a poličkami, popřípadě pokud odsouzený vlastní televizi, může ji mít na cele rovněž. V žádném případě není povoleno například polepování stěn plakáty, vybavovat si cely vlastním nábytkem, ale i pěstování živých květin na celách je značně omezeno. To vše je z důvodu toho, aby byl ve věznicích jakýsi pořádek a jednotný řád, ale zejména z toho důvodu, že odsouzení mají tendenci přechovávat a mít v držení alkohol a jiné návykové látky, předměty, kterými by mohli mařit účel VTOS, ohrožovat život nebo zdraví osob, které by mohli sloužit k napadení nebo k útěku. Příslušníci VS ČR mají za úkol takové předměty vyhledávat a odsouzeným odebírat. Pokud by odsouzení měli cely zařízeny podle svého, odhalování zakázaných předmětů a věcí by bylo pro příslušníky prakticky nemožné.

Z hygienického hlediska by mělo již celkové umístění výchovné instituce být v klidném, čistém prostředí s dostatečným množstvím zeleně. Hygienická zařízení musí odpovídat počtu, věku a zdravotnímu stavu vychovávaných a umožňovat dodržování hygienických zásad. Podstatnou součástí kvalitního hygienického zařízení je i vhodné osvětlení, vhodný nábytek a odhlučnění, prostor pro hygienu, ale především dodržování čistoty a pravidelný úklid těchto prostor včetně dostatečné desinfekce, přičemž musí splňovat požadavky na snadnou čistitelnost. Podlahy v těchto zařízeních musí odpovídat charakteru zařízení a činností v něm vykonávaných a musí být snadno omyvatelné. Úklid by se měl provádět denně setřením na vlhko všech podlahových ploch, parapetů oken, nábytku, ale i topných těles a klik dveří. Rovněž vynášení odpadků se musí provádět denně, přičemž odpadkové koše a kontejnery musí být umístěny na místě, kde nebudou ohrožovat zásady hygieny. Zvláštní pozornost je třeba věnovat každodennímu úklidu a mytí umyvadel, sprchovacích prostor, pisoárů a záchodových mís za využití vhodných desinfekčních prostředků (Pávková, 2002).

V podmínkách našich věznic je hygienickým zásadám věnována značná pozornost a jejich dodržování je pravidelně kontrolováno, ale hlavním, na kom záleží, zda budou hygienická zařízení v odpovídajícím stavu, jsou samotní odsouzení. Bohužel se jedná o osoby, kterým

zásady hygieny často nic neříkají a k úklidu musí být nuceni, od čehož se odvíjí i výsledný efekt, který odpovídá jejich zájmu o tuto činnost. Nejenže někteří z odsouzených nemají zájem o udržování čistoty v koupelnách a na toaletách, ale nemají zájem ani o svoje tělo a prádlo. Toto je problémem, který je pro pracovníky věznic těžce řešitelný, protože nemůžou kontrolovat odsouzené, zda si myjí nohy nebo zda si čistí zuby. Mnoho z odsouzených jsou bezdomovci, kteří se po dlouhé době dostali do styku s mýdlem až při pobytu za mřížemi věznic, proto patří mezi snahy zaměstnanců věznic naučit odsouzené získat a dodržovat alespoň základní hygienické návyky. Někdy to dojde až tak daleko, že sami odsouzení jedince, který se nemyje, sami donutí k mytí a to za cenu násilí, což však zaměstnanci věznic v případě zjištění nemohou tolerovat. Rovněž řešení toalet přímo na celách oddělených od obytné části cely jen asi metr a půl vysokou zídkou není z hlediska hygieny zrovna nejvhodnější, a to zejména v tom případě, kdy se odsouzení na celách rovněž stravují. Ale z hlediska bezpečnosti a vzhledem k finančním prostředkům, které by byly nutné ke změně současného stavu, je v současné době tento problém neřešitelný.

Všechny požadavky na materiální zabezpečení výchovných zařízení, tedy pedagogické, psychologické i hygienické, spolu souvisejí a vzájemně se prolínají. Pokud prostředí, ve kterém se vychovávaný nachází, vyhovuje psychice a zároveň na něj podnětně působí, je tím vytvářen předpoklad pro úspěšné pedagogické působení vychovatele. Požadavky hygienické se netýkají pouze udržování čistoty a pořádku, ale dotýkají se celé oblasti psychohygieny. Promyšlené a smysluplné pedagogické ovlivňování vychovávaného vychovatelem může určitou měrou nahrazovat i nedostatky v materiálním vybavení zařízení. Současně se předpokládá, že zmíněné pedagogické, psychologické a hygienické požadavky, budou respektovat estetická hlediska. Materiální a prostorové vybavení jednotlivých zařízení se značně liší. Vychovatel může materiální vybavení ovlivňovat jednak požadováním nového a chybějícího vybavení, ale i vlastní šikovností, nápaditostí a tvořivostí. V tomto duchu tímto může inspirovat i vychovávané, přičemž jejich podíl při úpravách a udržování zařízení v nich může vyvolat pocit z dobře vykonané práce a zároveň v nich formuje kladný vztah k materiálním hodnotám (Pávková, 2002).

Pokud budeme hovořit o prognóze směru, kterým se budou materiální podmínky ve vězeňských zařízeních v nejbližší době ubírat, musíme konstatovat, že situace není nikterak příznivá. Vzhledem k ekonomické situaci, která panuje v současném světě a především v naší republice je zřejmé, že současný stav je takový, jaký v rámci možností může být, rozhodně

není ideální, ale jeho brzkého zlepšení se asi nedočkáme, což ztěžuje a nadále bude stěžovat práci zaměstnanců věznic při snaze o převýchovu odsouzených.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 METODOLOGIE VÝZKUMU

Ve své bakalářské práci jsem zvolil kvantitativní výzkum, a sice metodu dotazníků, při které jsem si ověřoval hypotézy týkající se optimálního využití výkonu trestu odnětí svobody s možnostmi lepšího využití programů zacházení ke zdárnému průběhu resocializace odsouzených. Tento výzkum mi potvrdil moje hypotézy, ale svým způsobem jsem se nedozvěděl nic nového. Proto jsem se rozhodl v praktické části mojí diplomové práce využít metod kvalitativního výzkumu za účelem dostat se hlouběji do problému výkonu trestu odnětí svobody. Tématem výzkumu je problematika průběhu výkonu trestu odsouzených zařazených do výkonu trestu s ostrahou pracovně trvale nezařaditelných vykonávajících trest odnětí svobody ve věznici v Břeclavi. Výzkumným šetřením se budu snažit zjistit, jaké mají při odpykávání svého trestu problémy, jak se chovají a jednají, jaká je prognóza úspěšné resocializace ve výkonu trestu a jejich následné zapojení do společnosti.

6.1 Výzkumný problém a cíle výzkumu

Výzkumným problémem je samotný průběh výkonu trestu odsouzených zařazených do výkonu trestu s ostrahou pracovně trvale nezařaditelných vykonávajících trest odnětí svobody ve věznici v Břeclavi, a z něj plynoucí možnost zdárné resocializace vzhledem k osobnostem odsouzených. Cílem výzkumu je výzkumným šetřením zjistit a tato zjištění využít v praktickém výkonu zaměstnání, jak na odsouzené působí pobyt ve věznici, zda a jak zacházení s nimi ovlivňuje jejich jednání a chování, jaké jsou šance na resocializaci odsouzených. Jak se při výkonu trestu odnětí svobody cítí, jak na ně působí prostředí ve věznici, jak na ně působí ostatní odsouzení a zaměstnanci věznice.

6.2 Objekt výzkumného šetření

Objektem mého šetření jsou odsouzení zařazení do výkonu trestu s ostrahou pracovně trvale nezařaditelní vykonávající trest odnětí svobody ve věznici v Břeclavi a to na oddělení výkonu trestu „A“. Pro svůj výzkum jsem vybral náhodně pět odsouzených, kterým jsem vysvětlil účel mého šetření a požádal jsem je o spolupráci při výzkumu. Se spoluprací při výzkumu souhlasili z pěti oslovených pouze tři odsouzení, kterým jsem sdělil, že ve vý-

sledcích svého šetření nebudu uvádět jejich jména a příjmení a přesné datum narození, ale pouze rok narození. Jedná se o náhodný výběr, neboť do věznice jsou odsouzení zařazováni z celé republiky a zároveň se jedná o výběr dostupný a pro mé šetření vhodný, neboť v náplni mého výkonu služby je kontrolní činnost, takže mohu chování vybraných odsouzených sledovat dlouhou dobu a to jak při fyzické kontrole oddělení, tak i střežícím bezpečnostním kamerovým systémem věznice.

6.3 Volba výzkumné strategie

Pro svoje výzkumné šetření jsem se rozhodl zvolit kvalitativní formy výzkumu. Kvalitativní formy výzkumu volím proto, že mým záměrem není ověřovat si jisté předpokládané teorie, což jsem již prováděl v praktické části svojí bakalářské práce a s výsledkem šetření nejsem zcela spokojen, ale ponořit se hlouběji do problematiky výkonu trestu odnětí svobody, jak odsouzení mění své chování v průběhu výkonu trestu odnětí svobody a jak na ně celkově působí prostředí ve věznici, přičemž se budu snažit zjistit pravděpodobnost jejich možné resocializace v průběhu věznění a následného zapojení do běžného života po propuštění na svobodu.

6.4 Volba metod výzkumu

V průběhu svého výzkumného šetření jsem používal tři základní metody kvalitativního výzkumu, a to rozhovor, pozorování a studium dokumentů, čímž jsem chtěl docílit vyšší validity šetření. Při nestandardizovaném rozhovoru jsem umožnil odsouzeným volně hovořit a vyjádřit své názory a pocity z výkonu trestu odnětí svobody. Při pozorování jednak zúčastněném, kdy jsem se nacházel v kontaktu s odsouzenými, a jednak při nezúčastněném, kdy jsem pozoroval jejich chování a jednání pomocí střežícího kamerového systému věznice, jsem sledoval zejména reakce, vystupování, komunikaci s ostatními spoluvězni i s vězeňským personálem a celkové chování odsouzených. Při studiu dokumentů souvisejících s výkonem trestu odsouzených jsem zjišťoval, jak se měnilo jejich chování v průběhu pobytu ve věznici.

7 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Samotné výzkumné šetření jsem zahájil v měsíci září roku 2007, kdy jsem s odsouzenými navázal kontakt a získal jejich souhlas k výzkumnému šetření. Během této doby jsem nejdříve prostudoval spisy související s průběhem výkonu trestu vybraných odsouzených, na jejichž základě jsem vypracoval kasuistiky odsouzených. Poté jsem s nimi započal rozhovory, které jsem absolvoval s každým z odsouzených samostatně. V průběhu celé doby jsem během výkonu svojí služby vybrané odsouzené pozoroval a to při kontrolách na oddělení, které z popisu své funkce absolvuji minimálně čtyřikrát za směnu, a jednak jsem je pozoroval při činnostech provozovaných na místech, která zachycuje střežící kamerový systém věznice, což značí společné prostory chodeb, vycházkové dvory a kulturní místnosti odsouzených. Při šetření jsem získal velké množství materiálu o zkoumaných jedincích.

7.1 Příklad odsouzeného č.1 – kasuistika 1

Osobní anamnéza:

Odsouzený se narodil v Karviné roku 1963. Trvalé bydliště před nástupem výkonu trestu je Havířov. Od 11 do 18 let ústavní výchova z důvodu záškoláctví a krádeží. Základní vzdělání ukončil v 7. třídě, přičemž většinou měl trojku z chování. Odsouzený nebyl nikdy ženatý, ale z devítiletého partnerského soužití s družkou má dceru narozenou v roce 1985. Dcera je v péči matky trvale žijící v Brně. S dcerou ani s bývalou družkou se odsouzený nestýkal ani před nástupem výkonu trestu, výživné na ni platil pravidelně. Kouří asi 40 cigaret denně, alkohol konzumuje spíše příležitostně, s návykovými látkami pouze experimentoval. V průběhu života vystřídal velký počet zaměstnání, ale vždy pracoval jen jako pomocný dělník, nyní pobírá plný invalidní důchod.

Rodinná anamnéza:

Byl vychováván v úplné a funkční rodině. Odsouzený pochází za šesti dětí. Jediný bratr již zemřel při automobilové nehodě. Jedna sestra žije v Maďarsku a jedna v Havířově. S těmito sourozenci neudrhuje žádný kontakt, a to ani v případě, když byl na svobodě. S dalšími dvěma sestrami, které žijí v Havířově, resp. v Karviné, udržuje písemný kontakt i občasný styk při návštěvách. Rovněž jeví zájem o návštěvy synovce a neteře jedné z těchto sester. Návštěvy však nejsou pravidelné, spíše zřídka.

Kriminální anamnéza:

Odsouzený byl již celkem sedmnáctkrát soudně trestán, přičemž ve věznici je již pojednácí. Všechny dřívější tresty jsou převážně za majetkovou a násilnou trestnou činnost. Současný trest v délce trvání sedmi let mu byl udělen Okresním soudem v Ostravě za krádež mobilního telefonu taxikáři a následné vyhrožování smrtí taxikáři i jeho rodině. Odsouzený svoji vinu popírá, ale sedm let ve věznici pro něj vzhledem k předcházejícím trestům nepředstavuje příliš dlouhou dobu.

Závěry znaleckého posudku:

U odsouzeného se jedná o disociální poruchu osobnosti – chronické sociální selhávání. Trvalé povahové abnormality prezentující se antisociálními aktivitami, egocentrismem, nezdrženlivostí, je plochý v etických a sociálních emocích. Dle vyjádření znalce odsouzený může zmobilizovat své volní vlastnosti a změnit svůj životní styl, který do současnosti volil. Z diagnostických metod psychologického vyšetření vyplývá, že jde o osobnost impulzivní a vznětlivou, která snadno improvizuje v situacích naznačujících okamžité uspokojení vlastních potřeb. Charakterizuje jej především psychická labilita s vysokou emocionální vzrušivostí a situačním napětím. Záliba v činnostech nesoucích nebezpečí, vysoký sklon k riziku, sociální exhibicionismus. Intelektové schopnosti odsouzeného lze zařadit do pásma průměru.

Pedagogická charakteristika odsouzeného:

Vztahy s rodiči, kteří již zemřeli, měl dobré, rovněž tak se sourozenci, ale se dvěma sestrami se již nestýká, bratr zemřel. Ke spoluvězňům se dle jeho tvrzení bude chovat slušně, dokáže se přizpůsobit, rovněž tak k personálu věznice. K práci má kladný vztah, vždy se, jak uvádí, dokázal uživit vlastníma rukama. Nemá žádné vyhraněné zájmy a záliby, nezajímá ho ani sport, ani kultura. Cítí se nevinný, trest považuje za nespravedlivý, neboť jak sám uvádí, pouze kradl, kdežto vinným byl shledán soudem za loupežné přepadení. Preferuje přátelské kontakty, v určitých situacích se chová tvrdohlavě. Odsouzený působí klidným a vyrovnaným dojmem. Kladně reaguje na kamarádství, záporně na agresivní chování vůči svojí osobě. Kam se vrátí, po odpykání trestu a propuštění na svobodu ještě neví, těsně před nástupem trestu přišel o byt, doufá však, že mu pomohou jeho sestry. Cílem odsouzeného je bezproblémový výkon trestu, a to jak ve vztahu k zaměstnancům věznice, tak i ve

vztahu k ostatním odsouzeným. Ve věznici už byl vícekrát, dokáže se přizpůsobit vězeňskému prostředí a nepředpokládá žádné problémy.

Průběh výkonu trestu:

Odsouzený se ihned po nástupu do výkonu trestu adaptoval na prostředí ve věznici. Neuvádí žádné problémy, ani žádné nevyhledává. Na oddělení se chová slušně, ze strany ostatních odsouzených k jeho chování nejsou žádné negativní připomínky. Svoje povinnosti vyplývající z výkonu trestu si plní vcelku zodpovědně. Ustanovení vnitřního řádu věznice dodržuje a ve svých věcech udržuje čistotu a pořádek. K příslušníkům VS ČR a k ostatním zaměstnancům se chová slušně. Občas nedostatečně zvládá své emoce, a to v případech, ve kterých se něco dotkne jeho osobně, poté vždy reaguje vznětlivě, prudce a agresivně, ale pokaždé své emoce brzy dostane pod kontrolu, ovládne se a zklidní se. Takže k fyzickému napadení ostatních odsouzených dosud nedošlo, vždy se jednalo pouze o verbální projevy. V průběhu výkonu trestu byl s odsouzeným na základě jeho občasného vulgárního chování vůči ostatním proveden pohovor s vychovatelem, kázeňsky trestán doposud nebyl. Rovněž kázeňsky odměněn doposud nebyl.

Vyhodnocení PZ:

Odsouzený se sám dobrovolně nezapojuje do aktivit PZ, takže mu byl stanoven minimální PZ s cílem udržet sociální kontakty s rodinou, naučit se zvládat a kontrolovat své emoce, potlačovat svoji agresivitu, čerpat vědomosti a informace k postupnému přehodnocení svých postojů ke společnosti a tím pozměnit naučené vzorce chování.

Pracovní aktivity – odsouzený si udržuje pořádek ve svých věcech a na cele, sebeobslužné činnosti.

Vzdělávací aktivity – sleduje přírodopisné a zeměpisné pořady, do ostatních aktivit se nezapojuje.

Speciálně výchovné aktivity – dle momentální situace pohovory se specialisty oddělení výkonu trestu.

Zájmové aktivity – nemá zvoleny, neúčastní se.

Oblast utváření vnějších vztahů – udržuje písemný kontakt se sestrou, návštěvy občasné.

Výsledky pozorování:

Za dobu, po kterou odsouzeného sleduji, se jeho chování a jednání prakticky vůbec nezměnilo. Odsouzený se chová jako zkušený vězeň, který sám nevyhledává žádné spory, udělá to, co musí, ale nic navíc s tím, že si chce trest odsedět v klidu a bez problémů. Na oddělení se chová klidně a snaží se být neviditelným. Stýká se jen s několika ostatními odsouzenými, které lze rovněž zařadit mezi zkušené vězně, kteří už mají ve věznici něco za sebou. Při jednání s vězeňským personálem se chová sice slušně, ale je vidět, že velmi odtažitě. Ve společných prostorách, na kulturní místnosti nebo na vycházkovém dvoře není prakticky vidět, v záběrech střežícího kamerového systému věznice ho tedy najdu spíše výjimečně. Na chodbě oddělení se objevuje jen tehdy, když se jde osprchovat a pravidelně mezi prvními, když je na oddíle kantýna, ve které si kupuje většinou jen tabák, cigaretové papírky a kávu. Kdykoli přijdu na oddělení, naleznu ho na cele ležet na posteli. Většinou sleduje televizi a občas si čte převážně detektivní příběhy. Při jedné z mých návštěv na oddělení opět sledoval v leže na posteli televizi, když přišel na jeho celu odsouzený z jiné cely a ptal se, jestli neví kde je jeho spolubydlící, přičemž rozsvítil na cele světlo. Pozorovaný odsouzený odsekl: „zhasni a vypadni, dívám se na televizi“. Druhý odsouzený odešel, ale světlo nechal svítit. Pozorovaný odsouzený vyskočil z postele a hrnul se za ním na chodbu se zuřivým výrazem v obličeji, ale po pár krocích si uvědomil, co by mohlo následovat, kdyby odsouzeného napadl, vrátil se, zhasl světlo a práskl dveřmi. Při pozorování odsouzeného při jedné ze zřídkačných návštěv svých dvou sester, se kterými se stýká, odsouzený najednou vybuchl a s jednou ze sester vznikla prudká hádka, kterou ukončil až příchod příslušníka, ale odsouzený byl stále hodně rozčilený a návštěvu na vlastní žádost předčasně ukončil. Od této hádky zatím o další návštěvu nežádal, ale písemný kontakt udržuje již jen s jednou sestrou. Zmíněná hádka odsouzeného pravděpodobně vnitřně zasáhla, neboť v následujících dnech se zdál být zamyšlenější a smutný. Věc, která mne na odsouzeném při jeho pozorování nejvíce zaujala, byl fakt, že jsem ho nikdy neviděl se usmát, vždy se tváří zamyšleně a nezúčastněně.

Z rozhovorů s odsouzeným:

Při rozhovorech s odsouzeným jsem mu ponechal prostor, aby mi sám povyprávěl něco o sobě, o výkonu trestu, přičemž občas jsem určoval směr rozhovorů otázkami. Při všech rozhovorech odsouzený působil klidným a vyrovnaným dojmem, hovořil pomalu, rozvážně a srozumitelně, svoje vnitřní pocity nedával najevo.

„Podívejte veliteli, já jsem starý kriminálník, já už mám odsezeno v kriminále 23 let. Já už jsem si na kriminál zvykl. Tentokrát jsem tady ale nevinně, já jsem tomu taxikáři ten telefon jen ukradl a soudce z toho udělal elpaso (loupežné přepadení) a napařil mně 7 let. Ale já to tady v klídku vydržím, se mnou problémy nebudou, já chci mít svůj klid a za ty roky už vím, jak se mám v kriminále chovat. Až mě odsud pustěj, tak ještě nevím kam půjdu, protože jsem přišel o byt, ale snad mi nějak pomůže sestra. Já se o sebe vždycky dokážu postarat“.

Myslíte, že už jste ve věznici naposledy?

„To máte těžký, já doufám, že už do vězení nepůjdu, ale to už jsem si myslel i dříve, ale jak se mi šikne nějaký kšeft, zblbnu a jsem tady zase. Sice vím, že můj život není asi nejlepší, ale mně to tak vyhovuje, já jsem takhle zvyklej žít a asi mě nikdo nepředělá. Já jsem zavřeněj, potom si chvíli užívám venku a už jsem zase zpátky, možná kdybych měl rodinu, tak bych se víc snažil být hodnej, ale družka ode mne utekla i s dcerou. Dceru jsem neviděl už víc než dvacet let, jenom jsem na ni platil alimenty“.

A co vaše sestry?

„Dvě už ani neznám, jak se provdaly, tak se odstěhovaly a s kriminálníkem nechtějí asi mít nic společného, ty další dvě (jména záměrně neuvádím) jsou dobrý, ale s jednou jsem se pohádal, protože nechce, aby za mnou chodil synovec, že už byl taky v kriminále a že se to naučil ode mě. Tak se se mnou přestala bavit a ani mi nenapíše, ale byl bych rád, kdyby mi napsala“.

Jak na vás působí věznice Břeclav a její personál?

„No v Pardubicích to bylo lepší a hlavně větší. Tady je to těžký, protože na tom našem malým oddíle jsou horší muklové (odsouzení) a musím tady s nima vydržet. V Pardubicích bylo víc oddělení a víc místa, takže jsem je nepotkával tak často, ale tady jsme moc namačkaní a někteří mě teda dost štvou, ale snažím se to zvládat, abych neměl problémy. Jo ale jídlo je tady zase lepší, asi tady budou lepší kuchaři, na to si nemůžu stěžovat. A s personálem je to stejný jako jinde, někteří jsou dobří, někteří horší a někteří přímo nesnesitelní, ale s tím se nedá nic dělat. Já je neprovokuju, udělám si co musím a mám od nich pokoj“.

Proč se nezapojujete do aktivit programů zacházení?

„Veliteli já jsem tady proto, že mě sem poslal soudce, já si to odsedím, ale nebudu tady ze sebe dělat nějakého šaška. Mě ty vaše programy nezajímají, a proto na ně kašlu. Mně stačí,

když se můžu koukat na televizi nebo si půjčit v knihovně nějakou knížku. Jestli ostatní baví nějaký kroužky, tak mě rozhodně ne a nikdo mě do toho nutit nemůže. Já chci mít hlavně klid a ostatní mě nezajímá. Jak už jsem říkal, já nemíním dělat problémy, já si to odsedím a tím to končí. A teď už bych se rád díval na televizi, takže nashledanou veliteli“.

Vyhodnocení případu:

Všechna získaná data, za použití tří metod, signalizují, že se jedná o odsouzeného, který je smířen se životem ve věznici a předpokládá, že v tomto stylu života bude pokračovat i nadále. Při svém pobytu, až na občasné agresivnější reakce, které však dokáže relativně dobře zvládat a řešit, je průběh jeho výkonu trestu bezproblémový a ustanovení řádu výkonu trestu i vnitřního řádu věznice dodržuje. Je ale spíše samotářský, společenským kontaktům na oddělení se pokud možno vyhýbá. Osobně mne velice překvapilo, že souhlasil s rozhovorem se mnou v rámci mého výzkumu. Do aktivit programů zacházení a dění na oddělení se nijak nezapojuje, ale minimální programy zacházení plní.

Pokud budu hovořit o prognóze jeho resocializace, musím konstatovat, že vzhledem k jeho povaze, názorům a kriminální minulostí, je šance na úspěšnou resocializaci téměř nulová. Předpokládám, že svoje názory, postoje k hodnotám a normám nezmění a jeho výkon trestu splní pouze účel izolování od společnosti.

7.2 Případ odsouzeného č. 2 - kasuistika 2

Osobní anamnéza:

Odsouzený se narodil v Plzni v roce 1945. Před nástupem do výkonu trestu žil v rodinném domku na okraji Plzně, kam se i vrátí po skončení trestu. V průběhu povinné školní docházky byl bezproblémovým normálním žákem, po ukončení povinné školní docházky se vyučil tesařem. Odsouzený nekouří a nikdy nekouřil, alkohol konzumuje jen výjimečně, s návykovými látkami nikdy ani neexperimentoval. V průběhu života pracoval především jako tesař nebo jako pomocný dělník na různých stavbách, později pracoval jako vrátný, nyní pobírá starobní důchod.

Rodinná anamnéza:

Odsouzený byl vychováván v úplné a funkční rodině. Odsouzený je nejmladší ze sedmi sourozenců, kteří však již stejně jako rodiče zemřeli. Odsouzený je ženatý a s manželkou, která se narodila v roce 1947 a je nyní ve starobním důchodě, žije již více než čtyřicet let. Mají spolu jednu dceru, která se narodila v roce 1969, která je již vdaná. Obě jej budou ve věznici navštěvovat.

Kriminální anamnéza:

Odsouzený byl jedenkrát soudně trestán, přičemž ve výkonu trestu odnětí svobody je poprvé. Současný trest v délce trvání osmi let ve věznici s ostrahou mu byl udělen Krajským soudem v Plzni za vraždu, kdy usmrtil osobu blízkou z důvodu terorizování jeho a jeho manželky. Odsouzený se vinen necítí, svůj čin chápe jako nutnou sebeobranu. Na základě rozhodnutí prezidenta České republiky podle článku 62 písm. g) Ústavy České republiky byl odsouzenému trest zmírněn na trest odnětí svobody v trvání tří let ve věznici s ostrahou.

Závěry znaleckého posudku:

Intelektové schopnosti jsou v pásmu hlubokého podprůměru, ale nejsou defektní. Jedná se o osobnost excentrickou, a to především ve složce charakterové, jsou přítomny rysy nadlimitního egocentrismu, vztahovačnosti a emoční nestability. Jedná se o typ sebeprosazující, egocentrický. Frustrační tolerance je snížena a jsou patrné sklony k primitivním reakcím. Vinu za svůj čin necítí, považuje jej za nutnou obranu. U odsouzeného byly prokázány výpadky paměti. Jednání odsouzeného je podmíněno v důsledku organických změn na centrální nervové soustavě. Nejednalo se o předem připravený čin. Trestný čin ovlivnili nejen organické změny v centrálním nervovém systému, ale také častá agrese ze strany oběti proti odsouzenému a jeho manželce, dlouholeté konflikty, časté urážky a psychická i fyzická agrese a terorizování ze strany oběti trestného činu.

Pedagogická charakteristika odsouzeného:

Odsouzený pochází z úplné a funkční rodiny, je nejmladším ze sedmi dětí. S rodiči i se všemi sourozenci měl dobrý a pozitivní vztah, ale všichni již zemřeli. K ostatním odsouzeným se chce chovat slušně, nemíní si komplikovat pobyt ve věznici hádkami a rozepřemi s ostatními odsouzenými. Personál věznice respektuje a je připraven plnit všechny jeho pokyny a příkazy. Celý život poctivě pracoval a k práci má kladný vztah. V současné době pobírá starobní důchod, ale jak uvádí, rád pracuje na zahrádce svého rodinného domku.

Mezi jeho záliby patří zahrádkaření, myslivost, sledování televizních programů a četba. Svůj trestný čin považuje za nutnou sebeobranu. Preferuje přátelské vztahy. Působí mírně roztěkaným, ale vyrovnaným dojmem. Komunikuje srozumitelně, chvílemi opatrně, celkově se zdá být klidným a emocionálně stabilním. Po skončení trestu se vrátí zpět do místa svého trvalého bydliště k manželce. Ve výkonu trestu chce být bez problémů, sporům se bude vyhýbat. Z počátku mu může činit problém adaptace na vězeňské prostředí a soužití s ostatními odsouzenými, neboť nemá žádné zkušenosti z pobytu ve věznici.

Průběh výkonu trestu:

Odsouzený se po nástupu do výkonu trestu adaptoval na nové prostředí poměrně rychle a snadno. S ostatními odsouzenými vychází velmi dobře, ke sporům s nimi nedochází, přičemž je družný, ale vyhledává jen určité, méně kriminálně zkušené vězně. K personálu věznice se chová velmi slušně, někdy s až přehnanou zdvořilostí, téměř podlézavostí. Povinnosti vyplývající z pobytu ve věznici si plní příkladně, řád výkonu trestu odnětí svobody a vnitřní řád věznice dodržuje. V průběhu dosavadního výkonu trestu nebyl kázeňsky trestán, ani s ním nemusel být veden žádný pohovor s ohledem na výkon trestu, naopak byl čtyřikrát kázeňsky odměněn za příkladný přístup k plnění svých povinností a zejména pak k úklidu společných prostor oddělení. Jako odměna mu bylo ředitelem věznice v rámci PZ umožněno opustit na tři hodiny věznici v doprovodu vychovatele.

Vyhodnocení PZ:

Odsouzený se zapojuje do některých aktivit PZ dle vlastního zájmu. Dalším cílem PZ je udržet sociální kontakt s manželkou a dcerou, dodržování společenských norem a hodnot, bezproblémový průběh výkonu trestu, regulace vlastního chování a jednání.

Pracovní aktivity – zvládání sebeobslužných činností, udržuje si pořádek ve svých věcech a na cele, kde je ubytován, stará se o úklid a pořádek společných prostor oddělení.

Vzdělávací aktivity – sleduje naučné televizní programy, je aktivním členem zeměpisného kroužku, přičemž se stará o nástěnku na chodbě oddělení se zeměpisnou tematikou. Zúčastňuje se besed a společných přednášek specialistů oddělení výkonu trestu zvyšujících právní vědomí odsouzených.

Speciálně výchovné aktivity – individuální pohovory se specialisty oddělení výkonu trestu.

Zájmové aktivity – aktivní účast ve videokroužku.

Oblast utváření vnějších vztahů – pravidelné návštěvy manželky, s dcerou udržuje písemný kontakt. Manželka nepřišla na návštěvu pouze jedenkrát v celém průběhu výkonu trestu z důvodu nemoci.

Výsledky pozorování:

Odsouzený je vhodným objektem pro pozorování, protože velkou část svého volného času tráví na chodbě oddělení sledováním televizních programů přímo pod kamerou bezpečnostního systému věznice, neboť na cele svoji televizi nemá. Odsouzený tráví dlouhé hodiny tak, že sedí, sleduje televizi a usmívá se. Jednou jsem sledoval odsouzeného, jak opět sedí na chodbě a sleduje komedii v televizi, když vtom došlo k fyzickému napadení mezi dvěma odsouzenými. Během okamžiku se vytvořil na chodbě chumel asi třiceti odsouzených, kteří se strkali a pokřikovali na sebe. Do konfliktu se tak zapojili všichni odsouzení, kteří byli na chodbě a i někteří, kteří vyběhli z cel, a ti kteří se přímo nezapojili, vše alespoň zpozdválí sledovali. Pozorovaný odsouzený však dál klidně seděl na stoličce, sledoval televizi a smál se na celé kolo právě vysílané komedii. Že se bezprostředně vedle něj udála strkanice ostatních odsouzených, o to se vůbec nezajímal. Teprve až přiběhli na místo příslušníci, zakročili, hádku ukončili a vyzvali odsouzené, aby odešli do svých cel, pozorovaný odsouzený se zvedl a odešel úplně klidně do své cely. Při sledování odsouzeného ve dnech, kdy byli návštěvy, bylo možné sledovat, jak se odsouzený na návštěvu těší. Na rozdíl od obyčejných dnů chvíli neposedí a pobíhá po oddělení z místa na místo, přičemž každou chvíli vytáhne z kapsy hřeben a pročeše své šedivé vlasy. Při samotné návštěvě je patrné, jak hluboký vztah s manželkou má, je celý šťastný z její přítomnosti, přičemž ona je rovněž šťastná. Drží se za ruce, dívají se na sebe, usmívají se a povídají si. Jeho manželka je velice milá starší paní, o čemž jsem se přesvědčil při několika setkáních s ní při vstupu do věznice před návštěvou, kdy jsou vstupující osoby podrobovány lustraci a prohlídce osobních věcí. Většina návštěvníků se na tuhle proceduru netváří nijak nadšeně, ale ona ji přijímá s úsměvem a snaží se si s příslušníky povídat. Vždy ještě nějaký čas po návštěvě lze pozorovat na odsouzeném radost z návštěvy manželky. Zajímavý je rovněž postoj odsouzeného k zaměstnancům věznice. Vždy když kterýkoli zaměstnanec přijde na oddělení do blízkosti odsouzeného, tento ho ihned pozdraví a snaží se s ním hovořit. Vždy když přijdu na oddělení já, ihned mne zdraví většinou slovy: „Já Vás vítám do služby, pane podporučíku“ a v rozhovoru vždy chvíli pokračujeme. Takhle zdvořile, dá se říci až vtíravě, se chová ke všem zaměstnancům věznice, i k těm, kteří jeho snahu o povídání si ignorují.

Komunikovat ho s ostatními odsouzenými ho vídám méně často, než se zaměstnanci věz-nice. Jak jsem uvedl v případě prvního odsouzeného, že jsem ho nikdy neviděl smát se, tady musím uvést, že tohoto odsouzeného jsem neviděl nikdy se mračit. Dokonce, když se vrátil od soudního jednání, kde mu byla zamítnuta žádost o podmíněčné propuštění, potkal mě a s úsměvem mi sděloval, že ho soudce na podmínku nepustil, ale že to nevadí, že pre-zident už mu prominul dost.

Z rozhovorů s odsouzeným:

Rovněž při rozhovorech s tímto odsouzeným jsem mu ponechal prostor, aby mi sám po-vyprávěl něco o sobě, o výkonu trestu, přičemž občas jsem určoval směr rozhovorů otáz-kami. Při všech rozhovorech odsouzený působil klidně a rozvážně, tvářil se spokojeně a usmíval se, když hovořil o manželce, vždy se tvářil ještě spokojeněji, pokud hovořil o svém činu, mluvil zcela bez emocí a bez lítosti.

„Pane podporučíku, já jsem tady, protože jsem ho (míněno oběť) zabil, ale svého činu nelituji, protože se to s ním nedalo vydržet a já jsem se vlastně jenom bránil a taky jsem musel ochránit svoji manželku. My bydlíme v malém rodinném domku s velkou zahradou, kde společně s manželkou pěstujeme zeleninu, máme nějaké ovocné stromy a jsme spokojeni. Taky máme pár králíků a slepic. Už jsme oba v důchodu a chtěli jsme si ho spolu užívat, ale on nás neustále terorizoval. On byl závislý na drogách a alkoholu, když přišel k nám domů opilý nebo zfetovaný, prožívali jsme příšerné peklo. Kradl nám věci, vyhrožoval nám a manželku občas i fyzicky napadl. Ona se ho strašně bála a v noci už nemohla ani spávat. Jednou když přišel zase takhle zfetovanej, začal nám nadávat a vyhrožovat a chtěl manželku a mne bít, jsem se prostě neudržel a zabil jsem ho. To s ním bylo strašné, to se už prostě nedalo vydržet, ani policie s tím nic nemohla dělat, prý že jsou to jen přestupky. Nelituji toho, alespoň má teď manželka klid, už se z toho vzpamatovala a je úplně v pořádku, akorát už se těší, až se jí vrátím, je doma na všechno sama. Nevím, jestli bych jednal jinak, kdybych se ocítl v podobné situaci. Víím, že jsem udělal špatnou věc, ale jak říkám nelituji toho, protože jsem ji neuměl jinak vyřešit a teď už máme s manželkou klid. Ještě mi zbývá šest měsíců a půjdu domů. Už se na to strašně těším, až budeme s manželkou zase spolu už napořád. Z budoucnosti strach nemám. Vrátím se do svého domku, taky se těším do lesa, mám rád zvěř. Nevím co budou říkat sousedé, ale s manželkou se o tom nikdo z nich neba-ví, takže asi to bude dobré. Do věz-nice už bych se vrátit nechtěl a myslím si, že už se ani

nevrátím. Vždyť dosud jsem nikdy ve věznici nebyl a vedl jsem řádný život. Do věznice mě dostal vlastně on. Já za to nemůžu, já jsem se jenom bránil“.

Co si myslíte o věznici Břeclav a jejím personálu?

„Já si nemůžu na nic stěžovat, jídlo je tu dobré, nikdo z odsouzených mě neotravuje, já taky nikoho neprovokuji, takže je to dobré. Můžu se dívat na televizi nebo si číst, líbí se mi v zeměpisném kroužku, paní pedagožka nám půjčuje filmy do videokrožku, škoda jen, že tu není myslivecký kroužek, ale do lesa by nás asi nepustili. Vychovatelé jsou hodní, paní psychologička i paní sociální jsou taky velmi ochotné. Ted' jsem povídal manželce jak jsou tady všichni hodní. A i příslušníci jsou tady dobří, takže jsem tady spokojen, ale už se stejně těším domů.

Vyhodnocení případu:

Použitím všech tří metod jsem došel k závěru, že se jedná o odsouzeného, který se adaptoval na život ve věznici, ale po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody se vrátí k původnímu životu se svou manželkou bez páchaní trestné činnosti. Při svém pobytu je klidný a vyrovnaný, vyhýbá se konfliktům s ostatními odsouzenými i s vězeňským personálem. Při výkonu trestu nemá problémy a nečiní mu potíže podřídit se pokynům a nařízením zaměstnanců věznice a dodržovat řád výkonu trestu i vnitřní řád věznice. Nevyhýbá se společenským kontaktům s ostatními odsouzenými, ale nikterak přehnaně je nevyhledává. Rovněž kontaktům s pracovníky věznice se nevyhýbá, spíše naopak je vyhledává. Do aktivit PZ a dění na oddělení se aktivně zapojuje, PZ plní. Je silně fixovaný na manželku a je pro ni schopen udělat všechno, tento vztah je oboustranný. Ve věznici je spokojen a neustále oplývá dobrou náladou. Když se zaměřím na předpoklad jeho resocializace, jsem přesvědčen o tom, že pobyt ve věznici byl pro něj přínosem a úspěšný proces resocializace je téměř stoprocentní. Předpokládám, že po propuštění z VTOS bude vést plnohodnotný život a páchat trestnou činnost nebude. V tomto směru mu bude největší oporou manželka se kterou má opravdu hluboký vztah.

7.3 Případ odsouzeného č. 3 - kasuistika 3

Osobní anamnéza:

Odsouzený je romského původu a narodil se v Chomutově v roce 1966. Před nástupem výkonu trestu byla jeho adresa trvalého bydliště Chomutov. Absolvoval pouze jednu třídu zvláštní školy, poté byl údajně zbaven školní docházky, v dalších pohovorech udává, že vychodil tři třídy a potom musel doma hlídat sourozence, v jiném udává, že vychodil osm tříd. Odsouzený tedy nemá ani základní vzdělání, neumí číst, psát, ani počítat. Dle jeho slov pochází z jedenácti sourozenců, při dalším z pohovorů uvádí, že je z osmi dětí. Odsouzený je svobodný a nikdy neměl ani žádný trvalejší vztah. Jak sám uvádí, je slabý kuřák, kouření prý ho uklidňuje, bez něj by to prý nešlo. Alkohol na svobodě konzumoval, jak sám uvádí, jen střídmě, ale pořádně se někdy opít dokázal. S návykovými látkami nikdy neexperimentoval. V průběhu života nikdy nepracoval, přibližně osm let je v plném invalidním důchodu. Uvádí, že všechny trestné činy spáchal vždy pod vlivem alkoholu. Potom tvrdí, že si nic nepamatuje, ale že neloupil, že pouze kradl. Na hodně věcí si nepamatuje vůbec, na další jen mlhavě. Odsouzený byl zbaven svéprávnosti, opatrovníkem je švagrová, manželka nejstaršího bratra, která převzala i roli matky a u níž při pobytu na svobodě bydlel. Odsouzený je veden ve věznici jako osoba s nízkou mentální úrovní.

Rodinná anamnéza:

Odsouzený je svobodný a bezdětný. Byl vychováván v romské rodině, úplné, ale funkční jen částečně. Matka již nežije. Odsouzený má deset (nebo sedm) sourozenců. Když byl na svobodě, stýkal se pravidelně se všemi sourozenci s výjimkou jednoho z bratrů, který je uvězněn v Německu. Při pobytu ve věznici má zájem o návštěvy všech svých příbuzných, zejména však jednoho z bratrů s manželkou (jedná se o opatrovníci v roli matky, někdy o ní odsouzený hovoří jako o matce), kteří ho vždy ve věznici navštěvovali, když si odpykával dřívější tresty.

Kriminální anamnéza:

Jmenovaný odsouzený byl soudně trestán již celkem šestkrát, z toho trestů nepodmíněných spojených s pobytém ve věznici bylo pět. Dřívější tresty byly uděleny odsouzenému za krádeže a násilnou trestnou činnost. Celkem strávil odsouzený ve věznicích 16 let. V současnosti si odpykává trest odnětí svobody ve věznici s ostrahou v délce trvání deseti let, který mu byl udělen Okresním soudem v Chomutově za loupežné přepadení. Odsouzený se necítí vinen, uvádí, že nikoho nepřepadl, že pouze kradl.

Závěry znaleckého posudku:

Osobnost odsouzeného je simplexní s nedostatečným vývojem a diferenciací vyšších citů, dispozice k sociopatickému jednání a reakcím, snadno manipulovatelný, afektivně dráždivý, jsou u něj patrné rysy disociality. Odsouzený má sníženou schopnost rozpoznávat protispolečenský charakter svého jednání a má sníženou schopnost ovládnutí. Jeho intelektové schopnosti jsou v pásmu lehké mentální retardace (dříve lehká debilita), porucha schopnosti naučit se číst, psát a počítat. Výrazně nevyrovnaný rozvoj intelektových schopností, ale naopak s vyššími schopnostmi v řešení sociálních situací a situací přežití. Jeho životní filosofií je primitivní konzumní styl života zaměřený na ekonomicky výhodné okamžité zisky. Při objevení překážek se snaží prezentovat jako výrazněji mentálně zaostalý, zbavený svéprávnosti a hledá oporu v okolí u autorit VS ČR, nebo u nejbližší rodiny, která ho v tomto podporuje.

Pedagogická charakteristika odsouzeného:

Odsouzený je opakovaně ve VTOS. V civilním životě nikdy nepracoval, převážnou část života strávil ve VTOS. Při vstupním pohovoru je kontakt s odsouzeným navázán bez problémů, na kladené otázky se snaží odpovídat, některé věci a události si nepamatuje. Odsouzený se jeví vcelku vyrovnaný, ve svém životě upřednostňuje konzumní způsob života s tím, že když něco chce, tak si to prostě vezme, nebo si to obstará jinak. Adaptační problémy patrně mít nebude, neboť je na pobyt ve věznici zvyklý. Vztahy s rodinnými příslušníky udává jako dobré. Se spoluvězni neočekává žádné problémy, rovněž tak s personálem věznice spory vyhledávat nehodlá. Odsouzený uvádí, že se chce aktivně zapojit do dění ve věznici.

Průběh výkonu trestu:

Odsouzený umístěn po nástupu do věznice na oddělení pro trvale pracovní nezařaditelné do věznice Pardubice. Po nástupu do výkonu trestu se bez potíží adaptoval na prostředí ve věznici.

Září 2006: odsouzený se na kulturní místnosti připelel do sporu odsouzených AH a MG, kteří se fyzicky vzájemně napadli po předchozí verbální výměně názorů, přičemž jak uvádí se je snažil od sebe rozdělit, čímž se dostal do sporu s odsouzeným AH, kterého povalil na zem. Odsouzený tímto porušil ustanovení vnitřního řádu věznice.

Listopad, prosinec 2006 a leden 2007: odsouzený si opakovaně stěžuje na svůj zdravotní stav. Přestože byl častokrát u lékaře, který mu jeho zdravotní stav vysvětlil, není s tímto spokojen.

Únor 2007: odsouzený si stěžuje, že ho obtěžuje odsouzený RL, který ho navštěvuje na cele. Odsouzený RL upozorněn, aby bez pozvání nechodil na celu, kde je ubytován odsouzený.

Únor 2007: odsouzený si stěžoval, že ho odsouzený RL opakovaně provokuje. Odsouzený RL přemístěn na jiné oddělení. Při odchodu ale stačil udeřit odsouzeného pěstí do obličeje, který RL poté chytil pod krkem, a začali se přetahovat. Do potyčky se připojil ještě FČ. Potyčku ukončili až zakročující příslušníci.

Duben 2007: odsouzený přemístěn do věznice Břeclav.

Květen 2007: umístěn samostatně z důvodu vyhrožování sebevraždou. Sděluje, že má vážné zdravotní potíže, bolesti, očekával lepší ošetření ze strany lékaře, doufal, že se mu hned uleví, ruply mu nervy. Po pohovoru s psycholožkou umístěn zpět na oddíl.

Červenec 2007: odsouzený si opětovně stěžuje na provokace ze strany odsouzeného RL.

Srpen 2007: odsouzený si neustále stěžuje na zdravotní, psychické a finanční problémy. Neustále žádá o opakované pohovory s vychovatelem, psycholožkou, sociální pracovnící. Když mu není vyhověno vyhrožuje hladovkou nebo sebepoškozením. Dále vyhrožuje útekem. Na základě tohoto vyhrožování rozhodnutím ředitele příkládány odsouzenému při opuštění ubytovny pouta (toto zrušeno v říjnu 2007).

Březen 2008: odsouzený verbálně a poté i fyzicky napadl odsouzeného JČ. Opětovně si stěžuje na špatnou zdravotnickou péči.

Květen 2008: odsouzený se vzájemně napadl s odsouzeným KL.

Červen 2008: odsouzený si stěžuje na špatnou léčbu vězeňským lékařem.

Srpen 2008: odsouzeného napadl odsouzený RL tak, že ho uchopil pod krkem, cloumal jím a chtěl po něm cigarety, odsouzený na to reagoval tím, že vzal břit žiletky a pořezal se na předloktí levé horní končetiny. Odsouzený RL samostatně ubytován.

Listopad 2008: odsouzený zahájil odmítání stravy z důvodu změny času otevírání cel dle nového vnitřního řádu věznice. Druhý den po návštěvě lékaře a pohovoru s vychovatelem odmítání stravy ukončil.

Leden 2009: odsouzený při pohovoru s vychovatelem vyjadřuje nespokojenost s předepsanými léky.

Duben 2009: došlo ke vzájemnému fyzickému napadení odsouzeného s odsouzeným KL z důvodu dlouhodobějších neshod mezi oběma odsouzenými. Při následném lékařském vyšetření odsouzeného tento vytáhl z boty přibroušený příborový nůž a ukázal ho ošetřujícímu lékaři s tím, že tímto nožem zabije odsouzeného KL.

Odsouzený je problémový, na oddělení se často dostává do sporů s ostatními odsouzenými, kteří si na něj občas stěžují. Svoje povinnosti vyplývající z výkonu trestu si plní jen částečně. Ustanovení vnitřního řádu věznice občas porušuje, čistotu a pořádek ve svých věcech udržuje jen s přinucením. K příslušníkům VS ČR a k ostatním zaměstnancům se chová dobře. Občas neovládne své emoce, poté reaguje prudce, agresivně nebo zkratovitě. V průběhu výkonu trestu jsou s odsouzeným na základě jeho chování vůči ostatním prováděny časté pohovory s vychovatelem, speciálním pedagogem, ale i s vedoucím oddělení výkonu trestu. V dosavadním průběhu výkonu trestu byl sedmkrát kázeňsky trestán, kázeňsky odměněn doposud nebyl.

Vyhodnocení PZ:

Odsouzený se nezapojuje do aktivit PZ, takže mu byl stanoven minimální PZ s cílem udržet sociální kontakty s rodinou, naučit se zvládat a kontrolovat své emoce v zátěžových situacích, zlepšit sociální vztahy se spoluvězni, postupná korektura postojů ke společnosti a hodnotám.

Pracovní aktivity – pořádek ve svých věcech a na cele, sebeobslužné činnosti.

Vzdělávací aktivity – není zařazen do vzdělávacích aktivit.

Speciálně výchovné aktivity – pohovory se specialisty oddělení výkonu trestu, učit se korigovat své jednání v konfliktních situacích, kurz zvládnutí zátěžových situací.

Zájmové aktivity – nemá zvoleny, neúčastní se.

Oblast utváření vnějších vztahů – udržovat kontakt s rodinou.

Výsledky pozorování:

Chování a jednání odsouzeného v době mého pozorování vykazuje stále stejné znaky. Ve výkonu trestu se chová zkušeně, je znát, že věznice je prakticky jeho domovem. Přestože je na tento život adaptován, jeho osobnost mu neumožňuje bezproblémový pobyt ve věznici. Jeho schopnosti řešit zátěžové situace s rozvahou jsou minimální. Pokud se dostane do situace, kdy neví jak dál, jedná zkratovitě a nevypočitatelně. Na oddělení se dostává často do konfliktů s ostatními odsouzenými. Je to dáno tím, že neumí být sám a společnost ostatních spoluvězňů vyhledává. Pokaždé když ho pozoruji, jak se chová na oddělení, pobíhá z jedné cely na druhou, z kulturní místnosti do kuchyňky a vždy se snaží s některými vězni komunikovat. Vzhledem k tomu, že oddělení je prostorově malé a osazenstvo s dlouhodobými tresty relativně stálé, dochází právě z těchto důvodů k častějším konfliktům. Někteří z odsouzených chtějí mít svůj klid a neustálé návštěvy pozorovaného odsouzeného a jeho snaha o pozornost jim vadí, z čehož pak konflikty vznikají. Při styku s vězeňským personálem se chová relativně slušně, ale nevidí v nich autority. Když přijdu na oddělení, naleznu ho pokaždé jinde a v kontaktu s různými odsouzenými. Odsouzený vystupuje jako suverén, ale v případě tíživé situace se jeho suverenita vytrácí. Často si stěžuje na svůj zdravotní stav a vyžaduje v mimopracovní době ošetření rychlou záchrannou službou. Pozoroval jsem dva případy, kdy přijela rychlá záchranná služba z důvodu slabosti a bolesti v okolí srdce, ale lékařem nebyly shledány žádné potíže. Takto vymáhat lékařské ošetření se pokouší často, ale ne vždy se mu podaří přesvědčit službu konající příslušníky o nutnosti ošetření, takže lékaře nepřivolají. Na to reaguje většinou vyhrožováním sebepoškozením. Při jednom z pozorování byl napaden jiným odsouzeným a to tak, že ten ho uchopil pod krkem, cloumal jím (chtěl od něj cigarety). V okamžiku kdy tam přiběhli zakročit příslušníci (již bylo po fyzickém kontaktu) uchopil odsouzený žiletku a pořezal se na předloktí levé ruky přímo před jedním z příslušníků, přičemž vykřikoval, že ho nikdo nebude terorizovat. Odsouzený se tímto činem snažil uniknout realitě, přičemž podotýkám, že odsouzený, který ho napadl je o hlavu menší a chlap, jakým pozorovaný odsouzený je, by si s ním jednoduše poradil. Při jednom z dalších pozorování si opět vyžadoval lékařskou péči, že je mu strašně špatně, a že nutně potřebuje doktora, přičemž se svíjel a naříkal. Vzápětí došlo k fyzickému napadení mezi dvěma odsouzenými, které jsem zmínil již u případu č. 2. Přestože se odsouzený dožadoval lékařského ošetření, protože, jak sám uváděl, téměř umíral, patřil mezi první, kteří přiběhli, a do konfliktu se aktivně zapojil. Když jsem mu sdělil, že

je najednou nějak zdrav, že již tedy lékaře asi nepotřebuje, uchýlil se opět ke svému klasickému vyhrožování, že se podřeže.

Z rozhovorů s odsouzeným:

Na rozdíl od rozhovorů v předešlých případech, jsem odsouzeného musel pobízet otázkami. Pokud jsem mu ponechal prostor, aby mi sám povyprávěl něco o sobě, o výkonu trestu, následovalo po chvíli mlčení. Celý rozhovor jsem tedy musel usměrňovat sám. Při rozhovoru odpovídal hlasitě a dosti nesouvisle, vždy však krátce a odpovědi příliš nerozváděl, což je dáno i jeho nižším intelektem a tomu odpovídajícím vyjadřovacím schopnostem.

Tak jak se dneska máte, pane?

„Bolí mě tady (ukazuje na prsa), já tady mám platinovou destičku (operaci prodělal před osmi lety)“.

Ano to vím, ale hovořil jsem s lékařem, který říkal, že by vám neměla činit potíže.

„Ale mě to pořád bolí, tady ten doktor mě nechce dát žádný prášky, já bez prášků nevydržím“.

Já k panu doktorovi chodím také, zdá se mi, že je to dobrý doktor.

„On mě nemá rád, proto mě nechce dát žádný prášky, v Pardubicích byl lepší doktor, ten mě prášky vždycky dal“.

Ale ve vašich spisech je zaznamenáno, že jste si na něj taky stěžoval.

„To si vychovatel vymyslel, on mě léčil dobře“.

Dobrá, jak se vám líbí tady na oddělení?

„Jo, tady se mě líbí, máme dobrýho vychovatele“.

O co ostatní spoluvězni?

„Tady jsou fakt dobří kluci, s nima si rozumím.“

Proč se s nimi tedy dostáváte do konfliktů, proč je napadáte?

„To já ne, to si vždycky začnou oni, oni jsou darebáci, dělají problémy, já ne, já mám tady platinu (opět ukazuje na hrud)“.

Takže vy jste hodný a ostatní jsou všichni špatní?

„Jo, oni mě furt provokují, já jim nic nedělám, to oni mě vždycky napadnou, nejhorší je ten LR, ten mě otravoval už v Pardubicích“.

A co budete dělat, až vás propustí?

„Vrátím se k matce (matka již nežije, hovoří o švagrové, která je jeho opatrovnici), já jsem invalidní důchodce, ona za mnou chodí na návštěvu“.

A co vaši sourozenci, ti za vámi nechodí?

„Jo, taky chodí, ale mají to sem daleko, taky moje děti tady byli (děti nemá, hovoří pravděpodobně o dětech svých sourozenců)“.

Proč se nezapojujete do programů zacházení?

„Já se dívám na televizi, já nic dělat nemůžu, já tady mám platinu (opět si sahá na hrud)“.

Co se vám tady tedy nelíbí?

Mně se tady líbí, já tady mám hodně kámošů, já si s nima rozumím“.

Celý rozhovor s odsouzeným se odehrával v tom duch, že jsem se téměř nic od něj nedozvěděl, jen to co už bylo uvedeno v dokumentech týkajících se je výkonu trestu.

Vyhodnocení případu:

Na základě získaných výsledků šetření lze konstatovat, že se jedná o odsouzeného, který je ve věznici adaptován, přitom však vzhledem k jeho osobnosti má trvalé problémy s ostatními odsouzenými. Jeho VTOS je značně komplikovaný a neustále si stěžuje na zdravotní potíže, kterými však dle konstatování lékaře netrpí. Jedná se o lehce retardovanou osobu se snahou využívat příležitostí ve svůj prospěch, například dříve prodělaných zdravotních potíží. Je nevyzpytatelný zejména při jednání v zátěžových situacích. Velkou měrou se na tomto stavu podílela jeho výchova v romské rodině, kde uznávali zcela jiné hodnoty a normy, než které jsou v naší společnosti uznávány. Jeho výchova, intelektové schopnosti a zkušenosti získané v průběhu života budou nadále ovlivňovat jeho jednání a konání. Ve věznici se cítí relativně spokojen, s výší trestu však nesouhlasí, uvádí, že jen kradl a loupežné přepadení mu přišli. Celkově se dá hovořit o tom, že prognóza jeho úspěšné resocializace je nulová. Pokud se vrátí po propuštění z výkonu trestu ke svému dosavadnímu životu, je jen otázkou času, kdy se opět ve věznici objeví.

7.4 Shrnutí výsledků šetření

Z výsledků šetření je zřejmé, že každý ze tří zkoumaných jedinců je jiný. Ve dvou případech se jedná o společensky nepřizpůsobivé jedince, kteří neuznávají společenské normy a hodnoty. Jsou to chroničtí pachatelé trestných činů, kteří se do VTOS po krátkém pobytu na svobodě opět vrací. U obou jedinců se na tomto stavu podílela výchova v dětství. Jejich socializace proběhla špatně a v současné době se jejich resocializace jeví téměř nereálnou, neboť během svého života se naučili a zafixovali si takové vzorce chování, které se neslučují s normami společnosti, ale jejich normám a představám vyhovují a nemají zájem o jejich změnu. U jednoho z nich probíhá výkon trestu bezproblémově, zatímco u druhého je poznamenán konfliktností s ostatními odsouzenými. V obou případech bych považoval za správné věnovat se spíše bezproblémovému výkonu trestu než snaze o převýchovu ve smyslu života po propuštění z věznice. Dá se předpokládat téměř se stoprocentní jistotou, že se brzy po propuštění opět do věznice vrátí. Zaměstnanci VS ČR by tedy neměli mrhat síly a prostředky na beznadějný pokus o jejich resocializaci, ale zaměřit se pouze na jejich aktuální pobyt ve věznici. Ušetřené síly a prostředky naopak věnovat ostatním odsouzeným, jakými jsou například takoví, jako u případu č. 2. Zde se jedná o odsouzeného, který byl ke svému činu přinucen okolnostmi, a neuměl je řešit jiným způsobem, než spácháním trestného činu. Do té doby však vedl řádný život a po propuštění na svobodu v něm bude s velkou pravděpodobností pokračovat. Proto by se resocializaci a návratu do společnosti odsouzených, u kterých je reálná šance na resocializaci, měla věnovat větší pozornost, se zaměřením na to, aby se během pobytu ve věznici nenaučili naopak ještě něco negativního.

7.5 Možnosti využití výsledků šetření

Výsledků zjištěných při výzkumném šetření se budu snažit využít zejména ve svém výkonu služby při zacházení s odsouzenými ve VTOS. Dále budu získané výsledky prezentovat ve věznici v Břeclavi s tím, že je zde zaměstnanci oddělení výkonu trestu i ostatních oddělení dokáží využít při jakémkoli styku s odsouzenými, především pak při tvorbě a realizaci PZ s odsouzenými, které jsou nejpodstatnějším článkem resocializace odsouzených. Rovněž chci výsledky šetření prezentovat v ostatních věznicích, k čemuž mi dopomůže intranet VS

ČR. Získané poznatky lze uplatnit při určování taktiky, jak s kterým odsouzeným jednat. Z výsledků šetření je zcela patrné, že každý jeden odsouzený disponuje jinými předpoklady, které mohou ovlivnit průběh resocializace. Zejména důležité je zjistit opravdový stav, ve kterém se odsouzený nachází a zda jsou určité předpoklady pro jeho úspěšnou resocializaci. Pokud ne, měl by se čas a prostor věnovat těm odsouzeným, u kterých je předpoklad bezproblémového života po propuštění z věznice reálnější. U ostatních odsouzených, zejména chronických recidivistů, u kterých je předpoklad úspěšné resocializace blížící se nule, by se pozornost pracovníků věznic měla zaměřit spíše na jejich aktuální bezproblémový výkon trestu.

Zejména vychovatelé, kteří jsou s odsouzenými v nejčastějším a nejtěsnějším kontaktu, ale i speciální pedagogové, kteří odpovídají za tvorbu a realizaci PZ by měli využít možnosti, na kterou svým výzkumným šetřením poukazují, a to na fakt, že s každým odsouzeným by se mělo jednat jinak. Nějaké kolektivní PZ, které se plní jen proto, aby byly splněny, to není cesta k úspěšné resocializaci. Vychovatel, který zná odsouzené nejlépe, se musí rozhodnout, komu se věnovat více se zaměřením na život po propuštění, komu se věnovat pouze s cílem bezproblémového výkonu trestu. Svým rozhodnutím, kterému z odsouzených se věnovat více a jakým směrem jeho resocializaci směřovat, může docílit optimálního řešení při zacházení s odsouzenými osobami.

ZÁVĚR

Tématem této práce je resocializace odsouzených. Snažil jsem se v ní poukázat možným čtenářům této práce na současný stav ve vězeňství v České republice, jak se zachází s odsouzenými osobami, jaké jsou podmínky ve věznicích pro jejich resocializaci spojené s jejich následným zapojením do běžného života po propuštění na svobodu.

Každý člověk je tvorem omylným a chybujiícím, každý se může ocitnout za mřížemi a každý, který se tam ocitne, by měl dostat šanci své pochybení napravit. Trest odnětí svobody a pobyt ve věznici dnes neznamená jen izolaci od společnosti a trest pro odsouzeného, ale především možnost jeho nápravy a z toho plynoucí opětovné plnohodnotné začlenění do společnosti. Když už se někdo do věznice dostane, jsou mu omezena sice jen nejnужnější práva, přesto je to obrovský zásah do jeho života. Zaměstnanci věznic mohou během jeho pobytu ve věznici vytvářet takové podmínky a výchovně na něj působit, aby změnil svůj způsob života a po odpykání trestu se stal plnohodnotným členem společnosti.

Aby proces resocializace odsouzených byl úspěšný, musí být vytvořeny ve věznicích takové podmínky, ve kterých lze proces resocializace úspěšně aplikovat. Jsou to zejména materiální podmínky a prostředí, ve kterém se proces odehrává, ale za nejdůležitější považují aktéry, kteří se procesu účastní, tedy odsouzené a personál věznic. V současné době je náprava odsouzených jedním z hlavních úkolů VS ČR, ale nedostatek finančních a materiálních prostředků, zastaralá architektura vězeňských zařízení a z toho plynoucí přeplněnost věznic, jsou při plnění těchto úkolů nezanedbatelnou komplikací.

Pokud chce někdo vychovávat odsouzené, musí pro tuto činnost disponovat určitými předpoklady. Proto jsou zaměstnanci věznic pečlivě vybíráni a musí splňovat předepsané požadavky, zejména psychologické. Aby mohli tuto práci vykonávat, nestačí se jen něco naučit a s tím vystačit do konce života. Tak jako v celé společnosti, je i ve VS ČR kladen patřičný důraz na systém celoživotního vzdělávání a zaměstnancům jsou vytvářeny vhodné podmínky k tomu, aby své znalosti a dovednosti potřebné k zacházení s odsouzenými patřičně rozvíjeli a zdokonalovali. V tomto směru je přístup vedoucích pracovníků VS ČR opravdu příkladný a svým zaměstnancům při zvyšování kvalifikace vycházejí vstříc.

V každém případě je snahou vězeňského personálu odsouzené převychovat a resocializovat, aby po propuštění z VTOS nepokračovali v páchání trestné činnosti a začlenili se do společnosti. Jedná se o proces velmi složitý a náročný, během kterého se musí zaměstnanci

věznic vypořádat s mnoha úskalími a překážkami. Pokud se však proces zdaří, významně tím pomohou naší společnosti. Proto lze říci, že se jedná o práci nesmírně náročnou a důležitou, přičemž největší odměnou pro samotné pracovníky je resocializovaný plnohodnotný člen naší společnosti, který po propuštění na svobodu nepáchá trestnou činnost a žije řádným životem.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BELZ, H., SIEGRIST, M. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení*. Praha : Portál, 2001. 375 s. ISBN 80-7178-479-6.
- HÁLA, J. *Teorie a praxe vězeňství I*. České Budějovice : Jihočeská univerzita, 1996. 65 s. ISBN 80-7040-235-0.
- HÁLA, J. *Teorie a praxe vězeňství II*. České Budějovice : Jihočeská univerzita, 1999. 103 s. ISBN 80-7040-376-4.
- JANOUŠEK, J. *Sociální psychologie*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 185 s.
- JŮZL, M., OLEJNÍČEK, A. *Penologie a penitenciární pedagogika*. Brno : Institut mezinoborových studií, 2004. 121 s.
- KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha : Portál, 2008. 215 s. ISBN 80-7367-383-3.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. rozšířené vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1997. 144 s. ISBN 80-85850-24-9.
- MONTOUSSÉ, M., RENOUARD, G. *Přehled sociologie*. Praha : Portál, 2005. 335 s. ISBN 80-7178-976-3.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. aktualiz. vyd. Praha : Portál, 2001. 322 s. ISBN 80-7178-579-2.
- PÁVKOVÁ, J., et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha : Portál, 2002. 231 s. ISBN 80-7178-711-6.
- RAUCHFLEISCH, U. *Doprovázení a terapie delikventů*. Brno : Albert, 2000. 84 s. ISBN 80-85834-83-9.
- ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. Brno : Paido, 1998. 268 s. ISBN 80-85931-48-6.
- ŘÍČAN, P. *Psychologie – příručka pro studenty*. Praha : Portál, 2005. 286 s. ISBN 80-7178-923-2.
- SMOLÍK, P. *Duševní a behaviorální poruchy*. Praha : Maxdorf s. r. o., 1996. 504 s. ISBN 80-85800-33-0.

Glosář pojmů [online]. [cit. 2009-03-24]. Dostupný z WWW: <http://www.drogy-info.cz/index.php/info/glosar_pojmu/r/resocializace_social_rehabilitation>.

Koncepce klíčových kompetencí [online]. [cit. 2009-04-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.nuov.cz/koncepce-kk>>.

Kompendium úmluv, doporučení a usnesení týkajících se penitenciární oblasti. Příloha časopisu České vězeňství, 4/2008.

Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody.

Zákon č. 140/1961 Sb. trestní zákon.

Studie podílu osob s psychickými problémy ve výkonu vazby a trestu. Doklad pro gremiální poradu 2007.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

VTOS Výkon trestu odnětí svobody.

VS ČR Vězeňská služba České republiky.

PZ Programy zacházení.

SEZNAM PŘÍLOH

- P I Časový rozvrh aktivit PZ.
- P II Časový rozvrh dne.
- P III Nabídka aktivit programu zacházení.
- P IV Vězeňské cely ve věznici Břeclav.
- P V Ukázky výtvarných prací odsouzených ve věznici Břeclav.

PŘÍLOHA P I: ČASOVÝ ROZVRH AKTIVIT PZ

Časový rozvrh aktivit PZ na odd. „A“ věznice Břeclav, ostraha trvale pracovně nezařaditelných nu od 04. 05. 2009 do 10. 05. 2009											v týd-
Den	08:00 – 10:00	10:00 – 11:00	12:00- 13:00	13:00- 14:00	14:00- 15:00	15:00-16:00	17:00- 18:00	18:00- 19:00	19:00- 20:00	20:00- 21:00	21:00- 22:00
Pondě- lí			Psychosociální poradenství (dle požadavků ods., psycholog 13:00-15:00 – ateliér, celý)				Volnočasový program, sebeobslužné činnosti (dle pokynů specialistů, dozorců a vychovatele)				
Úterý	Výtvarný krožek, kondiční cvičení (pedagog volného času, celý, posilovna)		Výuka ČJ (spec. pedagog, 15:00-16:00)				Volnočasový program, sebeobslužné činnosti (dle pokynů specialistů oddělení výkonu trestu, dozorců a vychovatele)				
	Sociálně právní poradenství (dle požadavků ods., soc. prac., kulturní místnost)		Protidrogová poradna (dle požadavků, psycholog)								
Středa	Psychosociální terapie, soc. pr. Poradenství (psycholog, soc. pr. 09:00-11:00, kultura)		Aplikované pohybové aktivity (vychovatel, 13:00-14:00)				Hudební kroužek (15:00-16:00, prostory PZ odd. „D“)				
	Zeměpisný a hudební kroužek (vychovatel, 09:00-10:00, kultura)						Volnočasový program, sebeobslužné činnosti (dle pokynů specialistů, dozorců a vychovatele)				
Čtvrtek	Pedagogické konzultace (dle požadavků ods., speciální pedagog, 09:00-11:00, kultura)						Komunitní setkání (spec. pedagog, 19:00-19:30)				
							Volnočasový program, sebeobslužné činnosti (dle pokynů specialistů, dozorců a vychovatele)				
Pátek státní svátek	Volnočasový program, sebeobslužné činnosti (dle pokynů specialistů výkonu trestu, dozorců a vychovatele)		Volnočasový program, sebeobslužné činnosti (dle pokynů specialistů oddělení výkonu trestu, dozorců a vychovatele)				Volnočasový program, sebeobslužné činnosti (dle pokynů specialistů oddělení výkonu trestu, dozorců a vychovatele)				
Sobota	Generální úklid oddělení (08:30-11:00, pracovní terapie)		Volnočasový program, sebeobslužné činnosti (dle vnitřního řádu oddělení, sledování TV, DVD, individuální zájmová činnost dle návrhů ods. a pokynů specialistů, dozorců a vychovatele)								
Neděle	Volnočasový program, sebeobslužné činnosti (dle vnitřního řádu oddělení, sledování TV, DVD, individuální zájmová činnost dle návrhů ods. a pokynů specialistů, dozorců a vychovatele)										
Sestavil: speciální pedagog Mgr.							Schválil: vedoucí oddělení výkonu trestu				

PŘÍLOHA P II: ČASOVÝ ROZVRH DNE

Časový rozvrh dne:

Pracovní dny

06:00	budíček
06:00 – 06:15	osobní hygiena
06:15 – 07:00	odběr a konzumace snídaně
06:45 – 07:30	početní prověrka stavu (mimo dobu konzumace snídaně)
07:00 – 07:30	výdej léků
07:30 – 08:30	úklid
07:00 – 15:00	zaměstnání
08:30 – 11:00	realizace programů zacházení, vycházky, osobní volno
11:00 – 12:30	oběd
12:30 – 16:30	realizace programů zacházení, vycházky, osobní volno
15:30 – 16:30	osobní hygiena
16:30 – 18:00	večeře
18:00 – 19:00	realizace programů zacházení, osobní volno
19:00 – 19:45	úklid
19:45 – 20:30	početní prověrka stavu
20:30 – 22:00	osobní volno a hygiena
22:00	večerka (pondělí – čtvrtek)
23:00	večerka (pátek)

Dny pracovního volna a klidu

07:00	budíček
07:00 – 07:15	osobní hygiena
07:15 – 08:00	odběr a konzumace snídaně, výdej léků
07:30 – 08:15	početní prověrka stavu (mimo dobu konzumace snídaně)
08:15 – 08:45	úklid (neděle)
08:15 – 11:00	generální úklid (sobota)
08:45 – 11:00	realizace programů zacházení, vycházky, osobní volno
11:00 – 12:30	oběd
12:30 – 16:30	realizace programů zacházení, vycházky, osobní volno
16:30 – 18:00	večeře (v sobotu studená strava)
18:00 – 19:00	osobní volno
19:00 – 19:45	úklid
19:45 – 20:30	početní prověrka stavu
20:30 – 22:00	osobní volno a hygiena
22:00	večerka (neděle)
23:00	večerka (sobota)

PŘÍLOHA P III: NABÍDKA AKTIVIT PROGRAMU ZACHÁZENÍ

Nabídka aktivit programu zacházení

I. Pracovní aktivity

- zaměstnávání,
- práce potřebná k zajištění každodenního provozu věznice,
- pracovní terapie – ergoterapie.

II. Vzdělávací aktivity

- vzdělávání organizované či realizované středním odborným učilištěm, učilištěm a odborným učilištěm,
- vzdělávání vedené či kontrolované zaměstnanci oddělení výkonu trestu,
 - jazykové kurzy,
 - občanské minimum,
- vzdělávání v korespondenčních kurzech a v síti základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých škol České republiky.

III. Speciálně výchovné aktivity

- terapeutické,
- sociálně právní poradenství,
- trénink zvládnání vlastní agresivity,
 - psychologická péče,
 - komunikační dovednosti.

IV. Zájmové aktivity

- **individuální a skupinové zájmové činnosti,**
 - čtenářský kroužek,
 - kroužek kondičního cvičení,
 - fotografický kroužek,

- počítačový kroužek,
- akvaristický kroužek,
- dramatický kroužek,
- hudební kroužek,
- psaní na stroji,
- turistický kroužek,
- sportovní kroužek,
- zahrádkářský kroužek,
- společenské hry,
- výtvarný kroužek,
- kroužek vaření,
- kroužek tvořivosti,
- filmový klub,
- zeměpisný kroužek.

V. Oblast utváření vnějších vztahů

- prohloubení vztahu k rodině – pomoc při řešení konkrétních situací, problémů a potíží.

Nabídka aktivit vychází z konkrétních potřeb dle aktuálního složení odsouzených a možností věznice.

PŘÍLOHA P IV: VĚZEŇSKÉ CELY VE VĚZNICI BŘECLAV

**PŘÍLOHA P V: UKÁZKY VÝTVARNÝCH PRACÍ ODSOUZENÝCH
VE VĚZNICI BŘECLAV**

